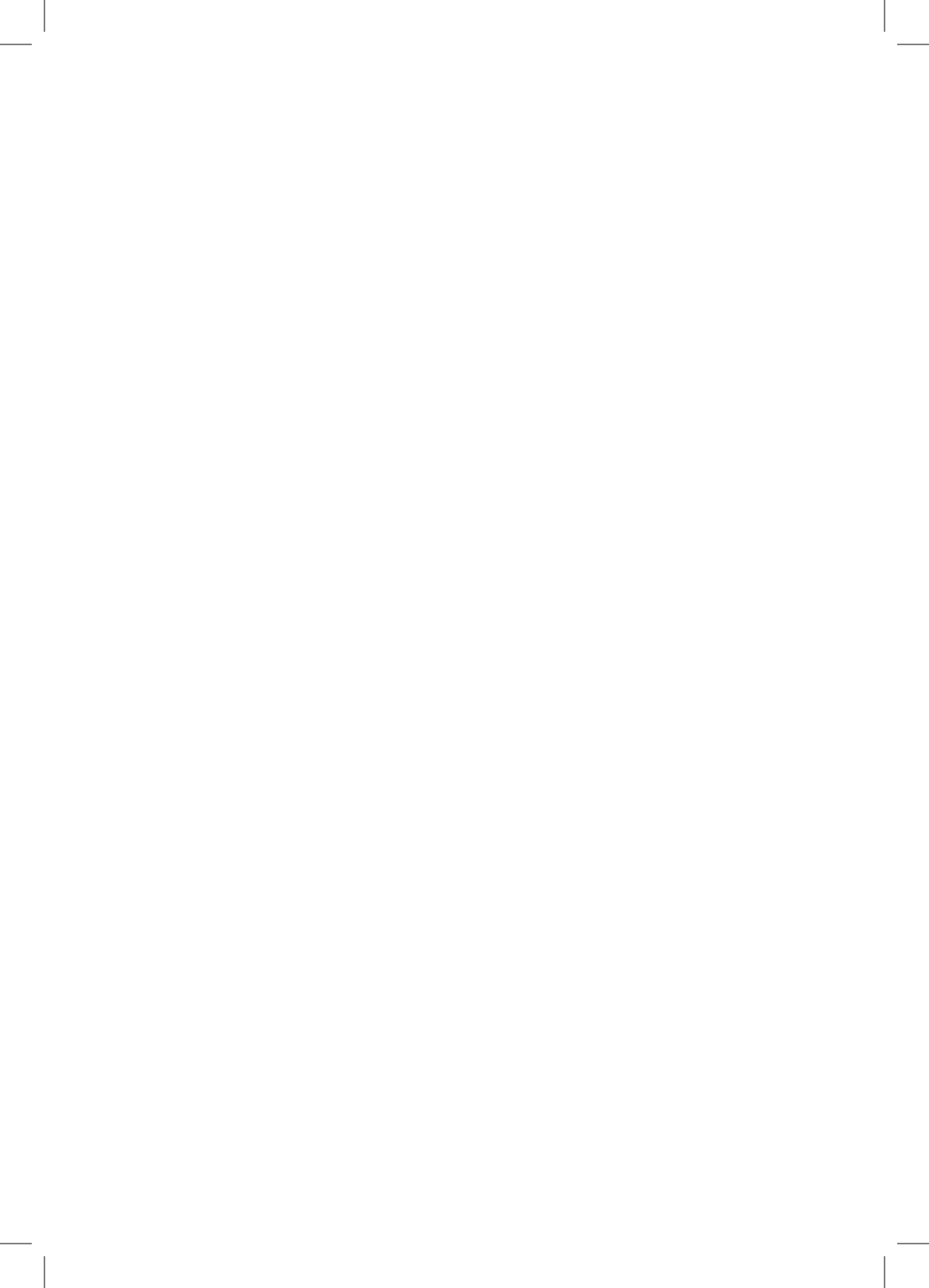

BROŞÜR Dizisi: 02

BİR BURJUVA DİKTATÖRLÜĞÜNÜN KISA TARİHİ

Kırmızı
gazete

GİRİŞ

Türkiye solunun önemli bir bölümü için bu ülkenin tarihi, duruma göre çeşitli biçimler alan, neredeyse kesintisiz bir faşizmin de tarihidir. (gizli-açık, resmi-sivil, sömürge tipi vs.) Aradaki bazı “demokrasi molalarını” kimilerinin yaptığı üzere özünde “gizli” veya “örtülü” birer faşizm olarak tanımladığımız durumlarda ise faşizm bir siyasi rejim olarak adeta sonsuzluk kazanır. Bizim memleketin “faşizmi”, burjuvazinin ve elbette burjuva devletinin ihtiyaç duyduğu her durumda, alternatifsiz, tek ve dolayısıyla zorunlu bir baskı rejimi olarak her kılığa girebilen, “gel” deyince gelen, “git” deyince de giden, evrenin bir yerinde “serbest” halde görev anını bekleyen bir “muşibetten” başka bir şey değildir.

Az gelişmişlik koşullarına has bazı katkıları da içeren bu faşizm teorileri, feyz ve ilhamını Stalinizmin, proletaryanın ağır yenilgilerinde çok ciddi bir payı olan ve bir dizi “en”den oluşan faşizm teorisinin, tarihsel maddeciliğe dayanmayan analiz yönteminin kalıp ve kavramlarından alır. Burjuvazinin siyasi iktidarının her türlü baskısının, otoriterleşme eğiliminin ve giderek açık diktatörlüğünün ve bunların günlük hayattaki etkilerinin “faşizm” olarak tanımlamasını, sağladığı propagandif fayda ve öfkeli bir muhalife verdiği gönül ferahlığı açısından

anlamak mümkün! Ancak geri bir kapitalizmin, bu gerilikten kaynaklanan çıkmaz ve darlıklarını bir tür “ödünleme” yolu olarak sık sık başvurduğu, hatta süreklilik kazanmış baskıcı-otoriter yöntemleri, her türlü toplumsal koşuldan azade ve statik biçimde her daim “faşizm” olarak tanımlamak, kendine has tarihsel-toplumsal koşulları ve yöntemleri olan bir burjuva diktatörlüğünü diğerlerinden ayırt edilemeyecek biçimde anlamsızlaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Bu tutum, burjuva egemenliğinin görece olağan, demokratik koşullarında, sınıf mücadelesinin görece sakin, barışçıl bir seyir izlediği dönemlerde teorik bir saçmalık olarak görülebilir olsa da ekonomik, politik ve toplumsal kriz dinamiklerinin kesişip derinleştiği, çelişkilerin şiddetlenip güç dengelerinde ciddi kaymalara neden olduğu olağanüstü durumlarda büyük felaketlere yol açar. Her şeyin altüst olduğu böylesine kriz dönemlerinde, toplumsal süreçlere, en ince ayrıntı ve farklılıkları hesaba katan “dinamik” bir yöntemle yaklaşmak ve olguları bütün somutlukları ile ele almak zorunludur. Yine olağan dönemlerde, kavramlarla ilgili kavgalar “entelektüel bir itiş kakış” olarak görülebilecek olsa da, olağanüstü tarihsel ve toplumsal durumlarda hayati bir önem kazanır. Böylesine dönemlerde bir takım “şablonlar” bir yana, daha önce kanıtlandığı ve bu yüzden de en doğru olduğu düşünülen kavramlar dahi yeniden ele alınmak ve yeni koşulların, somut gerçekliğin ışığında yeniden değerlendirilmek zorundadır. Tarih, eğer “bir tekerrürden ibaret” değilse, her yeni gelişme, “milimetrik” farklar içerse de, teorik ve kavramsal olarak yeniden ele alınmayı hak eder. Bu kural, sadece “faşizm” sorunuyla ilgili olmayıp sınıf mücadeleleri içinde ortaya çıkan, mesela “**Bonapartizm**” de dahil bütün politik kavram ve genel-

lemeler için de doğrudur. 1930'lar Almanyası'nda, faşizmin giderek güçlenip iktidara yürüdüğü bir süreçte, komünist ve sosyal demokrat partilerin, utanç verici bir atalet ve inanılmaz bir körlükle sürdürdükleri teslimiyet politikalarına karşı yürüttüğü mücadelede Troçki'nin söyledikleri bu nedenle günümüz için de büyük önem taşır:

“Doğru bir teorik yönelişin olağanüstü pratik önemi, keskin toplumsal çatışmalar, hızlı politik kaymalar ve durumdaki ani değişmelerle dolu bir dönemde belirgin biçimiyle ortaya çıkar. Böyle bir dönemde politik *kavramlar* ve *genellemeler* hızla eskirler ve yerlerine ya büsbütün yeni kavramların konulması (bu daha kolaydır) ya da somutlaştırılmaları, açıklatılmaları ve kısmen düzeltilmeleri (bu daha zordur) gerekir. Geleneksel örnekleri altüst eden ve çok daha ısrarlı teorik dikkat isteyen *ara*, *geçiş* durum ve bileşimlerinin zorunlu olarak ortaya çıkışı işte tam böyle dönemlere rastlar. Tek kelimeyle (savaştan önceki) barışçı ve “organik” dönemde, insan birkaç hazır soyutlama ile yetinebildiyse de, zamanımızda her yeni olay diyalektiğin şu en önemli yarasını bir kez daha doğruluyor: Doğru her zaman somuttur.”⁽¹⁾

Türkiye’de rejim ve “diktatörlük” üzerine tartışmalar elbette sadece sosyalistlerin, devrimcilerin özel ilgi alanıyla sınırlı değil. Hatta son otuz yıldır bu tartışmalarda “olağan şüpheli” olarak **bürokrasiyi** “tek geçen” sağ ve sol liberalizmin “sivil toplumcu” tezleri, sınıfsal karakterden münezzeh soyut bir devlet (bütün kötülüklerin kaynağı!) ve yine aynı biçimde “sınıfsız” bir sivil toplum (bütün iyiliklerin kaynağı) anlayışı temelinde epeyce et-

kili oldu. Aynı şekilde bunların antitezini oluşturan ve “mutlak” anlamda devrimci bir “asrısaadet” özlemine dayalı “ulusalci” yaklaşımlar da tersten bir etki kazanmış durumda. Bu “düşman kardeşlerin” ortak noktası “sınıf mücadelesi” kavramını toplumsal analizden uzak tutmaları ve Türkiye’de bir “sınıfsız toplumu” kurmayı başarmış olmalarıdır! (Darısı başımıza!)

Türkiye soluna musallat ulusalci eğilimlerin etkisi bir yana, kabul etmek gerekir ki “devlet” sorununda sınıfsal bir bakış açısına sahip olanların bir bölümü dahi, aslında sivil toplumculuğun, özellikle bürokrasinin bağımsız rolüne ilişkin görüşlerinin etkisi altında. Oysa liberalizmin bürokrasi konusundaki görüşlerinin temelinde “toplumsal ilişkilerin politik düzeydeki ifadesi” olarak kabul edilmeyen, bütün “sivil toplumu” ezen sınıflarüstü bir devlet kavrayışı yatıyor. Dolayısıyla bu kesimlerin bürokrasi konusuna yaklaşımları, kaçınılmaz olarak devlet konusundaki yaklaşımlarıyla özdeş: Bütün sınıfların üzerinde ve bu nedenle onlara baskı yapan, neredeyse hiçbir toplumsal değişimden etkilenmeyen, her daim aynı özellikleri gösteren, sadece kendi (“sınıfsal”) çıkarlarını korumaya kilitli, zaman zaman iç çatışmalar yaşasa da homojen, “monoblok” bir gövde; adeta bir nevi “kendisi için sınıf!” Böyle olunca geriye tarihin, çelişkileri, sınıf mücadelelerini yok farz eden, yüzeysel, tek yanlı ve esas olarak “görüntüye” dayalı bir okuması kalıyor. Tabii, bir de, aynı devlet ve bürokrasi gibi, toplumsal ilişkilerden ve elbette sınıf aidiyetinden azade saf ve ideal bir “demokrasi” beklentisi.

Bu broşürün konusu, başlığından da anlaşılacağı üzere Türkiye’de burjuva diktatörlüğünün özetlenmiş bir tarihi, yani bir tür tarihçesi. Ancak bize göre bu tarih, görece güçlü ve kitleysel bir faşist hareketi ve bazı dönemlerde yükselen bir faşizm

tehlikesini ve de kimi zaman “faşizan” politikaları içerse de bir devlet biçimi, yani “rejim” anlamında faşizmin iktidarının tarihi değil. Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihini bazı temel ve kurucu özellikleri ve de 90 küsur yıllık genel tarihsel seyri nedeniyle (elbette bazı kesintiler ve 12 Eylül’deki farklı nitelikte bir askeri diktatörlük dışında) bir çeşit “**Bonapartizm**” tarihi olarak tanımlamak mümkün. Ancak “tarihin kendini tekrar etmediği” gerçeğini unutmamak ve Bonapartizm kavramını Stalinizmin statik faşizm kavramına çevirmemek şartıyla; tarihsel kökleri, toplumsal-ekonomik nedenleri, sınıfsal karakteri, hedefleri, kurumsal yapısının temelleri, kendi iç değişim ve çelişkileri, iniş çıkışları, atakları ve geri çekilmeleri, kesintileri, çelişkili yönleri, farklı tarihsel ve toplumsal süreçlerde aldığı farklı biçimlerle birlikte, yani olabildiğince “dinamik” bir yaklaşımla.

“Tarihçe”nin bazı bölümleri biraz uzun tutuldu. Bunun nedeni, tarihimizin bu bölümlerinin, biraz da uzak geçmişe ait olması, ama daha çok da “ideolojik-politik” saiklerle çeşitli genellemelere, tevatürlere, hatta hurafelere kurban edilmesi. Tarih üzerine yapılan her tartışma aslında bugünle ilgilidir; yani günümüze ait bir hesaplaşmayı içerir. Türkiye’de **devletin** ve bu bağlamda **bürokrasinin** “modernleşme” sürecindeki rolü, “özerklik” derecesi, rejimin tarihsel kökleri ve gelişimi ve bazı dönemlerin toplumsal, ekonomik, siyasi değerlendirmesi vb. konular aslında bugüne ilişkin hesaplaşmaların birer aracıdır. Bugünü, sadece “Tanzimatçı-Gelenekçi, İttihatçı-İtilafçı, Merkez-Çevre” kavgaları veya “kurucu paşalar” nedeniyle, Osmanlı monarşisi ile cumhuriyetin ilişkisini “kesintisiz” ve “kopuşsuz”, tekerrüre dayalı bir tarih anlayışı veya bir takım “post-modern”

tarihsel kurgular üzerinden okumak ideolojik ve politik düzeyde belirli bir konumu ifade eder. Liberallerin yaptığı budur; aynı ulusalcuların kendi tarih anlatılarında tersten yaptıkları gibi.

Dosyada Demokrat Parti (DP) döneminin uzun tutulmasının nedeni ise, bir yönüyle cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi ile sonuçlanması ve ardından Bonapartizmin yeni bir şekil alması, bir başka yönüyle de muhafazakâr-sağ ve “milliyetçi-mukaddesatçı” (faşist-İslamcı) siyasi gelenekler ve elbette liberaller açısından “milletin iktidarı” ve “demokrasi” örneği olarak görülüp gösterilmesidir. Üstelik DP döneminin, şüphesiz hesaba katılması gereken çok önemli temel farklılıklarına rağmen, günümüzün gidişatıyla olan benzerlikleri, ortak eğilimleri, özellikle de Türkiye sağının şimdiki önderliğinin yine “demokrasi” ve çoğunluğa dayalı “millet iradesi” söylemi üzerinden yürüyen diktatörleşme eğilimi bu dönemi, yazı konusunun sınırları içinde de olsa biraz daha geniş ele almayı gerektiriyor.

DEVLETİN ROLÜ VE TARİHSEL KÖKENİ

Konu Türkiye’de burjuva diktatörlüğünün tarihçesi ve ağırlıklı olarak da “Bonapartizm” olunca, bu bağlamda merkezi bir rol oynayan yüksek bürokrasinin ve elbette devletin rolüne, bu rolün tarihsel kökenlerine değinmeden olmaz.

Tanzimat’tan, hatta III. Selim döneminden itibaren Osmanlı modernleşmesinin öncü unsuru esas olarak devlet bürokrasisinin modernleşme yanlısı bölümü olmuştur. Modernleşme süreci, 16. yüzyıldan itibaren giderek güçlenen kapitalist üretim ilişkilerinin egemenliği temelinde şekillenen bir dünyada zorunlu bir toplumsal değişim yaşayan ve çağdışı bir imparatorluğa dönüşen Osmanlı’nın bu değişimin yol açtığı iç ve dış

basınçlara uyum ve bir devlet olarak ayakta kalma çabasının ürünüdür. Sorunun aciliyeti, bir varlık yokluk sorunu biçiminde ortaya çıkması, her türlü “doğal ve kendiliğinden” gelişme beklentisinin ötesinde, doğrudan devlet müdahalesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu aciliyet, gelişmiş kapitalist toplumlarda yüzlerce yıllık organik bir tarihsel sürecin ürünü olarak ortaya çıkmış kurum ve yöntemlerin, “eşitsiz ve bileşik gelişme” yasasına uygun biçimde hızla alınıp benimsenmesi sonucunu doğurmuştur. Sürecin, başlangıçta bir refleks olarak “devleti kurtarma” amacı taşısa da, bununla sınırlı kalamayacağı aşikârdır. Zaten modernleşmenin öncelikli etki ve uygulamaları, (“hayatta kalma” güdüsünün etkisiyle) her ne kadar devlet ve askeriye düzeyinde görülse de, kapitalizm öncesi ilişkilerin, kurumların ve üretici güçlerin geriliğinin yol açtığı bütün engel ve sınırlamalara rağmen süreç, şu veya bu ölçüde zaten değişim sancıları yaşayan sosyo-ekonomik, politik ve kültürel yapıyı etkilemiş ve aynı zamanda ondan önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu kaçınılmaz bir durumdur.

Yukarıda da vurgulandığı üzere pek çok iç ve dış dinamiğin kesiştiği bir dönemde Osmanlı'nın toplumsal ve siyasal varlığı krize girmiştir: Ortada o güne dek görülmemiş ölçüde bir “ulusal sorun” vardır. (Sırp ve Yunan ayaklanmaları, Mısır sorunu) Fransız Devrimi'nin yol açtığı ulusal-devrimci dalga ve hızlanan ekonomik-kültürel değişim süreci, Balkanlar ve Arap Yarımadası gibi birbirinden çok farklı sosyoekonomik düzeylerdeki bölgelerden oluşan Osmanlı Devleti'nin özellikle Hıristiyan tebaası içinde ulusal bilincin hızla yükselmesine neden olur. Daha da önemlisi klasik toprak sisteminin dağılmasıyla ortaya çıkan fiili mülkiyet biçimlerinin yarattığı yeni toplumsal ve siyasi güç

ilişkileri; yine bu bağlamda, taşraya egemen olmaya başlayan derebeyliklerin yol açtığı merkezkaç güç odaklarının denetlenebilmesi amacıyla merkezi yönetimi güçlendirme zorunluluğu; klasik mali sistemin yetersizliğinin yol açtığı vergi toplama ve bunun yeniden örgütlenmesi gibi pek çok hayati sorununun çözülmesi gerekmektedir.

“BAB-I ÂLİ ASRI”

Tanzimat bürokratları, modernleşme sorununun çözümünü sadece devlet ve askeriye katında görececek kadar dar kafalı ve dünyadan bihaber kadrolar değildi. Osmanlı tarihinde “Bab-ı Âli Asrı” olarak da adlandırılan ve bir çeşit merkezîyetçi “aydın mutlakîyetçiliği” olarak tanımlayabileceğimiz bu dönemde yönetici kadrolar sorunun esas olarak sosyoekonomik düzeyde çözülebileceğinin, güçlü bir devletin ancak böyle bir temelde var olabileceğinin farkındaydılar. Bu nedenle Osmanlı modernleşmesi, işin bu yönünün çok fazla vurgulanmasına rağmen, sadece idari-askeri düzeyde yaşanmamış ve toplumsal-kültürel hayatı şu veya bu oranda ve giderek daha güçlü biçimde etkilemiştir. Eğitim, hukuk vb. alanlarda laikleşme yönünde devrim niteliğindeki reformların yanı sıra bazen devlet eliyle ve çoğu zaman da devlet teşvikiyle yürütülen ve sanayileşmeyi hedefleyen ekonomik girişimler, ulaşım, haberleşme vb. yatırımlar söz konusudur. Bu sınıai girişimlerin bazı istisnalar dışında iflasla sona ermesi, maliye reformunun gerçek manada başarılabilmesi, sürecin bir noktadan sonra, bu reformların gerektirdiği mali kaynak ihtiyacından ve elbette bir yönüyle “Batılılaşan” saltanatın israflarından doğan ağır dış borçlar nedeniyle devletin iflası ve ülkenin kapitülasyonlar, çeşitli anlaşmalar ve Dü-

yun-u Umumiye vasıtasıyla yarı sömürgeleşmesi, hatta “Devlet-i Âliyye”nin ömrü yüz yıl daha uzasa da sonunda yıkılması işin esasını değiştirmez. Zaten Tanzimat modernleşmesi hem dünya ekonomisi ve onun önde gelen güçleriyle bütünleşme (Avrupalılaşmak, bir Avrupa devleti olmak) hem de onların yıkıcı etkilerinden korunmak gibi iki çelişkili amacı gütmekteydi. Osmanlı modernleşmesinin o çok vurgulanan ve her türlü sınıfsal analizden azade biçimde “kötü kaderimizin” neredeyse tek nedeni olarak öne sürülen askeri-idari, yani bürokratik boyutu ve modernleşme sürecinde askeri reformların önceliği meselesi de bürokrasinin mutlak anlamda “kendine dönüklüğü” ve saf bir beka sendromu olarak ele alınamaz. Evet, dönemin uluslararası koşullarında var olabilmenin ilk ve acil şartının ordunun silah, organizasyon, kadro ve savaş teknikleri açısından hızla modernleştirilmesi olduğu açıktır; ancak bu askeri modernleşmenin bir de iç ve toplumsal boyutu vardı:

“II. Mahmud’dan sonra ordu reformcu bir görüşle yeniden kurulmuştu ve ordu, reformcu grubun, mutaassıp ulema-ya, taşradaki ayanlara ve onların etkisindeki halk kesimine karşı güvencesi ve müttefikiydi.”⁽²⁾

Yani geleneksel güçlerle modernleşme yanlısı güçlerin karşı karşıya geldiği ciddi bir toplumsal, hatta zaman zaman askeri çatışma söz konusudur. Ayrıca, geçmişte toplumsal bir sınıf olan bürokrasinin, toplumsal karşılığı olmayan köksüz bir güç olduğu da söylenemez. Modernleşmeye öncülük eden reformcu kanat da muarızları gibi bazı toplumsal sınıf ve tabakaları, onların çıkarlarını, taleplerini temsil etmekteydi. Bu nedenle Osmanlı modernleşme süreci, önündeki çok ciddi engellere ve

tüm tutarsızlıklarına karşın toplumsal hedefleri olan, toplumsal değişimden etkilenen, “devletin bekası” sorununu devleti, orduyu ve en önemlisi de **toplumu** dönüştürerek çözmeyi hedefleyen bir tarihsel olgudur.

TERCİH Mİ, ZORUNLULUK MU?

Bürokrasinin bir bölümünün aktif müdahalesiyle yürütülen ve Avrupaî bir toplumun, yani bir burjuva toplumunun temellerini atmayı hedefleyen Osmanlı modernleşmesinde devletin ve bürokrasinin rolünün, hem tarihsel, hem de toplumsal anlamda bir “tercih” değil, bir zorunluluk olduğunu da vurgulamalıyız. Osmanlı’da bir noktadan sonra (devletin iflası) gerçek manada bir yarı sömürgeleşme biçimini alan kapitalist modernleşme sürecinde en baştan başlayarak devletin zorunlu bir müdahil ve özne pozisyonunda olması kaçınılmazdı. Bu modernleşmenin ekonomik (bazıları aynı zamanda politik) anlamda temel unsurları olan demiryolları ve diğer ulaşım altyapısı, elektrik, havagazı vb. yatırımların; başta para basma yetkisine sahip merkez bankası niteliğindeki Osmanlı Bankası olmak üzere bankalar vb. temel ekonomik-mali kurumların, dönemin sosyoekonomik koşulları ve üretici güçlerin düzeyi, modern toplumsal sınıfların güçsüzlüğü ve “sivil toplumun” yapısı düşünüldüğünde devletin emperyalizmle ilişkilerde neden ilk ve asıl muhatap ve özne olduğunu anlamak zor değildir. Balkan topraklarındaki bazı istisnalar dışında son derece geri toplumsal-ekonomik ilişkilerin egemen olduğu bir ülkede ilk defa oluşturulan ekonomik-mali yapıların ve bunlarla sıkı sıkıya bağlı dış ilişkilerin, dışardan gelen sermayenin, ticari anlaşmaların, ekonomik imtiyazların, büyük miktardaki devlet borçlarının, gümrük anlaş-

malarının, altyapı yatırım izinlerinin ve bunlar için sağlanan imkân ve teminatların, bütün bunların süreklilik ve güvenliğinin; verili koşullarda ancak devlet garantisi ve aracılığıyla mümkün olabileceği açıktır. Ayrıca zaman zaman bu bağlamda, devletin çıkarları gereği, dış müdahalelerin engellenmesi, en azından sınırlanması, yarı sömürgeleşme süreci karşısındaki umutsuz da olsa direnişin politik-diplomatik vb. yollarla sürdürülmeye çalışılması da devletin bir anlamda “tek özne” olarak rolünü kaçınılmaz kılmaktaydı.

SADECE BİZDE Mİ?

Bütün bu nedenlerden dolayı, sorunun özellikle cumhuriyet döneminin liberal eleştirisi bağlamında “sivil toplumcu” bir bakış açısıyla askeri-bürokratik-idari yapıyla ve “merkeziyetçilikle” sınırlı olarak ele alınması ve bunların içeriklerinin kendileriyle sınırlı tutulması ciddi bir eksiklik taşır. Bu noktada öncelikle sözü edilen merkeziyetçiliğin “despotik Osmanlı gelenegiyle” sınırlı olmadığını, merkeziyetçiliğin ve bu bağlamda bürokrasinin güçlenmesinin ve “kontrol gücünün” artmasının ve de “despotik aydınlanmanın”, “otokratik gelişmenin” **evrensel** bir olgu olduğunu belirtmeliyiz. Avrupa’daki merkezi-mutlakiyetçi krallıklar dönemi bir yana, kapitalist gelişmeyi görece geç yaşayan Almanya, Avusturya, İtalya, Japonya, önemli farklılıklarıyla Rusya gibi ülkelerin yanı sıra, Fransa gibi (Bonapartizmin anavatanı!) daha erken dönemde kapitalistleşmiş ülkelerde burjuvazinin toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarının ve kapitalistleşmenin önündeki engellerin kaldırılmasında bu merkeziyetçiliğin ve bu sayede güçlenen bürokrasinin, aydın despotizminin (veya despotik aydınlanmanın) çok önemli bir

rol oynadığı açıktır. Üstelik, konumuz bağlamında, yukarıda verilen örneklerin hemen hepsinin, daha bizdeki cumhuriyet kurulmadan çok önce yaşanmış kurucu ve/veya uzun süreli Bonapartizm (Fransa'da I. ve III. Bonaparte'lar; Almanya'da Bismarkizm, Avusturya'da Matternich, Japonya'da Meiji dönemi) örnekleri olduğunu, kapitalist gelişmenin hemen her zaman (İngiltere ve ABD örnekleri de dahil) devlet müdahalesine, hatta sopasına (ve elbette liberal hurafelerin aksine devrim ve iç savaşlara) ihtiyaç duyduğunu vurgulamalıyız.

SÜREKLİLİK

Türkiye'de eski rejimin **politik bir devrimle** yıkılmasının (Milli Mücadele-İstiklâl Harbi) ardından kurulan cumhuriyetin bir **"kurucu Bonapartizm"** biçimini alması, bürokrasinin bir bölümünün bu süreçte oynadığı öncü rolden yola çıkılarak bize has bazı özelliklerle, basitçe "despotik Osmanlı geleneği", "kalıntı devlet" ve "üçüncü meşrutiyet" gibi kavramlarla açıklanamaz. Kurucu kadrosunun büyük oranda Osmanlı askeri yapısından gelmesi cumhuriyeti, bürokratik geleneğin akışı içinde bir "ayrıntıya" veya "tekrara" dönüştürmez. Bunun, bu eleştirileri yapan liberal çevrelerin de "anlayışla karşılayacağı" burjuva anlamdaki tarihsel –toplumsal nedenlerinden söz ettik. Evet, ortada "reformculuk" anlamında yüz küsur yıllık tarihsel bir "süreklilik" vardır. Ancak bu, "bürokratik geleneğin" ötesinde, altı yüz küsur yıllık Osmanlı'nın çöküşü ve geleneksel muhalefetin yenilgisinin de etkisiyle, cumhuriyet döneminde, radikal girişimler ve yöntemlerle kalıcı ve bütünlüklü sonuçlara ulaşabilen, modern bir toplum inşa etme mücadelesinin sürekliliği ile açıklanabilir. Başlangıçta, kapitalizmin egemenliği temelin-

de dünya ekonomisindeki gelişmelerin ve bir dünya pazarının oluşmasının ürünü olarak ortaya çıkan yeni uluslararası koşulların baskısı altında devletin bekası endişesiyle, el yordamıyla da olsa merkezi devlet bürokrasisi tarafından girişilen reformların amacı bu zorunlu değişimi yaratmaktı. Kurulması zorunlu bir altyapının önünde bir engel teşkil eden üstyapı öğeleri ancak bir politik güç (devlet ve bürokrasi) eliyle değiştirilip dönüştürülebilir, kurulan yeni yapı ve kurumlar muhafaza edilebilirdi. Monarşik bir rejimin yıkılarak yerine antidemokratik de olsa bir cumhuriyetin kurulması ve bu rejimin daha öncekilerin, mesela İttihatçuların 1908 Temmuz Devrimi'nden sonra yapmak isteyip de zamanın koşulları ve kendi sınırları nedeniyle yapamadıklarının bazen neredeyse bir hamlede yapabilmesi, sürecin yüzeysel biçimde, bir “bürokratik süreklilik” olarak açıklanamayacağını gösterir. Ortada bir devrim vardır ve daha sonra ne yaşanırsa yaşansın her devrim bir “kopuştur...”

Elbette devletin rolü ve bunun nedenleri üzerine söylenecekler bunlarla sınırlı değil. Mesela İttihat ve Terakki döneminden başlayarak, yarısömürgeleşmeye yol açan liberal politikalara da tepki olarak, pek çok dini ve etnik gruptan oluşan bir toplumda bütün ekonomik imkân ve kaynakların (Sünni) Müslüman ve giderek sadece Türk burjuvazinin elinde toplanması (“Milli İktisat”); hatta böyle bir burjuvazinin, diğer etnik grupların mülklerine zorla el konularak (ve Anadolu Ermenileri örneğinde olduğu gibi imha edilerek) “yaratılması” veya güçlendirilmesi, bu bağlamda pek çok şirket ve kooperatifin kuruluşu doğrudan devlet ve milliyetçi bürokrasi marifetiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu modernleşme yanlısı rol, hem daha İslami (özünde milliyetçi) biçimiyle II. Abdülhamid döneminde, hem daha milliyetçi

biçimiyle (elbette İslamı da esas alarak) İttihatçılar döneminde, hem de tam manasıyla bir ulus devlet milliyetçiliği biçiminde (yine tamamen Türkleşmiş ve devlet denetimindeki İslamı esas alarak) kesintisiz biçimde oynanmaya çalışılmıştır. Dönemler arasında kesintisiz bir ortaklık aranacaksa o da budur. Yani Türkiye burjuvazisi ve kapitalizmi “devletine” çok şey borçludur. Üstelik devrimin sınırlı “eksik” ve antidemokratik niteliği onun burjuva sınıf karakterinden kaynaklanmıştır.

MEMLEKETTEN BONAPARTİZM MANZARALARI

Hepsi temel bazı ortak niteliklere sahip olsa da nedenleri, amaçları, süreleri, içerikleri, toplumsal koşulları vd. özellikleriyle farklı Bonapartizm türlerinden söz edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşundan başlayarak 1950’ye kadar kendine has özellikleri olan uzun süreli Bonapartist rejim örneklerinden biridir. Bonapartizm, kimi zaman şiddetli sınıf mücadeleleri içinde birbirleriyle yenilemeyen güçler arasındaki bir denge durumundan ve bunun yarattığı çatışma, kısır çekişme ve iktidar boşluğundan kaynaklandığı gibi, özellikle az gelişmiş kapitalist ülke örneklerinde, toplumun temel sınıflarının fiziksel ve politik olarak cılız ve güçsüz oldukları; egemen sınıflardan birinin veya bir egemen sınıf fraksiyonunun diğerleri üzerinde hegemonya kurabilecek güçte olmadığı ancak toplumsal bir dönüşümün zorunlu hale geldiği durumlarda da ortaya çıkar. Bu toplumsal durumun yarattığı boşluk, bir burjuva toplumu inşa sürecinde, yukarıda da anlattığımız üzere, özel bir rol oynayan **devletin** daha geniş bir manevra ve etki alanı bulmasını sağlar. 1920’ler Türkiye’sinde ortaya çıkan Bonapartizmi bu kategoriye dahil edebiliriz. Yani Türkiye tipi Bonapartizmin popüler

ifadesi olan “Kemalizm” veya “Atatürkçülük”, mesela Waimar Almanyası’nda yaşanan, Hitler öncesi dönemin “koruyucu” karakterdeki istikrarsız bir “ara” rejiminden farklıdır. Yani, çatışan toplumsal-sınıfsal güçler arasındaki (geçici) bir dengeden değil, bir toplumsal-sınıfsal güçsüzlükten doğmuştur. Kaynağını, son yüz yıllık modernleşme çabalarına rağmen ekonomik yapının son derece geri üretici güçler üzerinde yükseldiği kapitalist bir ülkede devletin ve bürokrasinin özgül toplumsal ve ekonomik rolünden alır. Bu dönemde, kitlelerin özellikle dışlandığı, çeşitli bağımsız inisiyatiflerin acımasızca ezilip tasfiye edildiği veya bazı hallerde mesela “İttihatçılara duyulan nefret” (İttihatçı gâvuru!), savaş yorgunluğu ve aşırı yoksullaşma gibi nedenlerle dışında kalmaya çalıştığı bir **politik devrim** sürecinin (Milli Mücadele ve sonrası) ardından yıkılan Osmanlı’nın enkazı üzerinde yeniden kurulan modern bir devletin (TC) güç ve inisiyatifiyle bir anlamıyla “pasif” bir **toplumsal devrim** gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de bir burjuva sosyoekonomik formasyonun gelişmesinin önündeki engelleri kaldıran, onun ihtiyaç duyduğu kurumları inşa eden, bu yolda pek çok üstyapı dönüşümünü hızla sağlayan bu toplumsal devrim, burjuvazinin toplumsal egemenliği temelinde bir ulus devlet inşasını gerçekleştirmiştir. Toplumsal sınıfların giderek güçlendiği, sınıf çatışmalarının şiddetlendiği sonraki dönemlerde ise Bonapartizm, egemen sınıf olarak büyük burjuvazinin daha doğrudan ihtiyaçları doğrultusunda ve farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır.

DÖNEMLER

Bu “yerli” Bonapartizmin Türkiye’deki belli başlı evrelerini kabaca şöyle sıralayabiliriz. Erken dönem Bonapartizmi veya

kurucu Bonapartizm: 1923'te kapitalizmin henüz çok geri, temel toplumsal sınıfların henüz epeyce cılız olduğu bir dönemde Cumhuriyet'i kuran, kapitalist gelişmenin önündeki engelleri temizlemeyi ve bir ulus inşasını hedefleyen ve bütün bunları halkı işin içine katmadan yapmayı başaran "tepeden devrimci-despotik aydınlanmacı" dönemi kapsar ve 1950'ye kadar sürer. Bu dönem her ne kadar kapitalizm öncesi ilişkilerin tasfiye edilip bir burjuva toplumunun önünün açılması anlamında **sosyal devrim** niteliği taşısa da emperyalist çağda burjuvazinin kaçınılmaz gericiliğinin sonucu olarak, aynı anda birçok gerici özelliği ve ittifakı da bünyesinde barındırır. Bu aynı zamanda burjuva devriminin siyasi demokrasi, tarım sorunu, ulusal sorun vb. alanlarda tamamlanmamış olmasının da nedenidir. Üstelik rejim, dönemin dünya konjonktürünün ve kendi "milli" ihtiyaçlarının da etkisiyle 1930'larda ideolojik ve politik anlamda **faşizan** nitelikler kazanır. İkinci evresi olan İnönü döneminde ise (1938-50) tamamen bürokratik-muhafazakâr bir karaktere bürünerek sona erer.

1923'te başlayan dönemi karakterize eden egemen sınıflar ittifakı, Kurtuluş Savaşı sırasında var olan toplumsal güç ve çıkar dengelerinin bir ifadesi olarak eşraf, büyük toprak sahipleri, ticaret burjuvazisi (elbette bunların tamamı değil), giderek güçlenen ve 30'larda, dünya krizinin zorladığı yeni birikim tarzıyla sistem içinde önemli bir güç haline gelen sanayi burjuvazisi ve öncü güç olarak bürokrasinin devrimci-modernist kanadından oluşmaktadır. (Yönetici sınıfın önde gelenleri sanayi kesimiyle adeta bütünleşmiş haldedir.) Yukarıda da değinildiği üzere kitleler, devrimin cephelerde gerçekleştirilen birinci evresinden itibaren bağımsız bir güç olarak politik planda tamamen devre

dışı bırakılmış, asker kaynağı ve vergi mükellefi olmanın ötesinde (Pek çok zaman zorunlu olarak ve gönülsüzce!) kendilerine pek bir rol biçilmemiştir. Kısmen de olsa kitlelerin bağımsızlık mücadelesinde alternatif veya etkili bir rol oynamasını sağlayabilecek, en azından bu potansiyeli taşıyan Yeşil Ordu, Halk Zümresi, Halk İştirakiyun Fırkası (Türkiye Komünist Partisi) gibi örgüt ve hareketler, dönemin Bolşevik Devrimi'nin etkisi altındaki unsurları cezai-fiziki yöntemlerle tasfiye edilmişlerdir. Bu durum devrimin karakterini ve sınırlarını baştan belirlemiş ve zorunlu reformların yapılmasının ardından sona ermesine yol açmıştır.

ASRI SAADET

Türkiye'de, pek çokları için bir "asrı saadet" olarak kabul edilen bu dönem görece ilerici nitelikteki kurucu- inşacı özelliklerinin yanı sıra Bonapartizmin en gerici politik özelliklerini bir arada barındırır. (Türkiye solunun ezeli ve ebedi şaşkınlık nedenlerinden biri!) Milli Mücadele'nin başlangıcında yasama, yürütme ve yargıyı doğrudan kendi elinde tutan Meclis, yani parlamento giderek dar bir kadronun denetimi altında bir "tasdik" merciine dönüşür.

Cumhuriyet'in ilanından bir süre sonra, savaşı yürüten asker- sivil kadroların bir bölümüne ve burjuva politik muhalefetine yönelik tasfiyelerin ardından "Gazi Meclis" artık mebusların belki de hiç gitmedikleri seçim bölgelerini "temsilen" tayinle geldikleri, "gerçek yetkilerinden vazgeçmiş, her an dağıtılabileceğinin farkında olan" bir organdır. Bu koşullarda yönetim de tipik Bonapartist özellikler gösterir: O artık faşizan-korporatist eğilimlerinin yanı sıra, "Ordu, polis, bürokrasi eksenine oturan,

kendini ulusun üzerine çıkartarak, bir üst uzlaştırıcı”, inşasında birinci derecede rol aldığı “ulusun uzlaştırıcı hakemi rolünü oynayan bir kılıç hükümeti” ve elbette yukarıda tasvir ettiğimiz türden bir “parlamentonun süsleriyle örtülen, bir asker- polis diktatörlüğüdür.” Yani pek çok açıdan “eşgale uygun bir fail” durumundadır.

Bütün bunlara rağmen rejim toplumsal temelleri itibariyle yeterince güçlü değildir. İslamcı-geleneksel muhalif kesimlere, bazen dini biçimler altında beliren Kürt ulusal hareketine ve emekçi sınıflara yönelik baskının yanı sıra burjuvazinin politik temsilcilerine yönelik baskının da temel nedeni budur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924) ve Serbest Fırka (1930) gibi güdümlü burjuva muhalefet denemeleri bile bir anda her çeşit muhalefeti arkalarına alarak kiteselleşebilecekleri anlaşıldığı için kısa zamanda sona erdirilmişlerdir.

50-60 “ARASI”

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve siyasal koşulları ve “soğuk savaş” tarafından belirlenen dünya konjonktürünün ve giderek güçlenen iç toplumsal-politik dinamiklerin basıncıyla 1946’da çok partili rejime geçilir. Bu geçişte, önceki rejimi şekillendiren sınıflar ittifakının dağılmasının önemli bir rolü vardır. Bütün tek partili rejimlerde olduğu gibi iktidar partisi CHP de ülkedeki hemen her toplumsal eğilimin ve çıkar grubunun temsilcilerini bünyesinde toplamıştır. Zaten “imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle”den oluşan bir millet ilkesine dayalı korporatist “milli tesanüt” anlayışı da bunu gerektirmektedir! Ancak ülke içindeki iktisadi, sosyal değişimler ve emperyalizmin yeni bir dünya işbölümünü hedefleyen ekonomik politikaları, bur-

juvazinin siyasi özerklik ve yeni bir sermaye birikim modeli taleplerinin giderek güçlenmesine yol açmıştır. Burjuvazi kendisi için artık daha doğrudan bir siyasi rejimi hedeflemektedir. Bu amaçla, politik temsilcileri aracılığıyla çeşitli çıkışlar yapar. Buna örnek olarak 1945'te yoksul köylülerin iktidara desteğini sağlamak amacıyla hazırlanan ve kısmi bir toprak reformunu içeren “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” tasarısına karşı ortaya çıkan ve içlerinde büyük toprak sahiplerinin de yer aldığı parti içi muhalefeti ve aynı muhalefetin çok kısa bir süre sonra ekonomide devlet müdahalesine son verilmesi, daha geniş siyasal ve bireysel haklar, yani “demokrasi” talebiyle hazırladığı “Dörtlü Takrir”i; ardından da partiden ayrılarak Demokrat Parti'yi kurmasını gösterebiliriz. “Takrir-i Sükûn”la başlayan tek partili dönemin sonu “Dörtlü Takrir”le görünmüştür!

Tartışmalı seçimleri CHP'nin kazandığı, bir süre sonra kapatılan sosyalist partilerin ve sendikaların da kurulduğu ve epeyce olaylı 1946 geçişinin ardından 1950 seçimleri bir dönüm noktasıdır. Ordu, yüksek sivil bürokrasi ve uzantılarından oluşan kurucu Bonapartist güçler, seçim sonucunu kabul edip siyasi olarak görece geri plana çekilerek “kılıcın gölgesindeki” bir parlamentarizmle iktidarlarını sürdürmek isterler. Bu “kontrol rejimi” CHP'nin tek parti iktidarı döneminde ağır biçimde ezilen, zaman zaman şiddet ve zorbalığa maruz kalan, (meşhur jandarma sopası) gelişmeden pay alamayan ve dünya savaşı koşullarında iyice yoksullaşan kırsal nüfusun, şehirlerdeki işçi sınıfının ve başlangıçta (1950 seçimleri) baskı altındaki aydınların verdiği destek sayesinde büyük oy oranları ile yerini çok partili, parlamenter ve “gizli oy açık sayıma” dayanan bir “demokrasiye” bırakır.

“MİLLET İRADESİNE DAYALI DEMOKRASİ!”

Asker-sivil yüksek bürokrasinin yeni rejimi denetleme hedefi, peş peşe seçim kazanan DP iktidarının giderek artan özgüveni ve demagojik bir “millet” söylemini ustalıkla kullanan Başbakan Adnan Menderes’in görülmemiş karizması ve elbette başta ABD,“ hür dünya”nın o dönemki ağır basan eğilimleri nedeniyle gerçekleşemez. Ancak sonuç Türkiye sağının halen sürdürdüğü “millet iradesine dayalı demokrasi” iddialarının aksine “demokrasi” değil, bu kez güçlenen burjuvazinin daha doğrudan iktidarı temelinde biçim değiştiren yeni bir baskı rejimidir. Rejim işe, hem sınıfsal korkuları, hem de “Soğuk Savaş”ın gerekleri ve iç ve dış politikadaki giderek rezilleşen “Amerikancı” tutumu sonucu 1951’deki “komünist tefkifatıyla başlar; aydınlar ve sol, üzerindeki baskı giderek artar. Atatürk ve İnönü döneminin takibat ve tevkifatları bu dönemde de sürdürülür. Oysa DP muhalefet yıllarında komünistlerle dolaylı da olsa bir flört dönemi yaşamıştır! Öte yandan, Marshall yardımının “hatırına” Amerikalı uzmanların yol göstericiliğinde ve sınıf sendikacılığının reddi temelinde 1952’de kurulan Türk-İş’in varlığına rağmen grev yasakları devam eder, böyle bir işçi örgütü dahi baskı altında tutulur; DP 1950 seçimleri öncesi vaat ettiği grev hakkını hiçbir zaman tanımaz. Az sayıdaki grev de zor yoluyla dağıtılır. Seçim sisteminin sağladığı parlamentodaki mutlak çoğunluk, iktidara istediği her şeyi kolayca yapma imkânı sağlarken aynı zamanda kendisini “milletin” tek temsilcisi sanmasına da yol açar.

DP EKONOMİSİ

DP’nin iktidar dönemi her açıdan çok uygun şartlarda başlar. 1950-54 arasında dünya konjonktürü ve yüksek tarımsal fiyat-

lardan kaynaklanan serbest piyasacı liberal ekonomi politikası, bu dünya durumunun ve Türkiye'deki uygun iklim koşullarının değişmesinin ardından ciddi bir sarsıntı geçirir. 1954'te dünya pazarında tarımsal fiyatlar geriler ve Türkiye'nin tarımsal üretim ve ihracatında ciddi oranda azalma (%15) yaşanır. Bu durum, savaş sonrası dünya ekonomik işbölümündeki konumu ve döviz gelirleri çok büyük oranda ihraç ettiği tarım ve mineral ürünlerine dayanan Türkiye'nin ciddi bir döviz darlığına düşmesine yol açar. (1954 krizi) Böylece serbest ithalat politikası işlemez hale gelirken piyasada da mal darlığı başlar. Hükümet kalkınmayı sürdürebilmek için giderek daha fazla Amerikan yardımına başvurur. Ancak bunun da Türkiye'nin yeniden kısmi bir “**yarı sömürgeleşme**” sürecine girmeye başlamasından başka pek bir faydası olmaz! Pek çok siyasi ve toplumsal nedenle “popülist” iktisadi genişleme politikasından vazgeçemeyen hükümet, tarım kredilerinin, fiyat destekleme programlarının, kamu yatırımlarının, büyük bayındırlık projelerinin hızla artırılmasını içeren ve para basımına dayanan enflasyonist bir finansman politikasına başvurur. ⁽³⁾ Tarımsal ürün ihracına ve serbest mal ithaline dayalı liberal ekonomik modelin iflasının ardından hükümet iç pazara dönük, ithalat kısıtlaması uygulayan bir ekonomi politikasına yönelir. Bu aynı zamanda, yerli sanayi için daha korumalı bir alanda gelişme imkânı bulmasına ve özel sermayenin hızla sanayiye yönelmesine yol açar. Bu yönelişin maddi kaynakları içinde tarım ve büyük ticaret yoluyla sağlanan birikimin önemli bir payı vardır. Enflasyon ve korumacılık kısa sürede sanayi kârlarını artırmaya yarayan bir politika bileşimi oluşturur ⁽⁴⁾ Türkiye, 1929 dünya krizinin yol açtığı 1930'ların ithal ikameci modeline bu defa özel sektör üzerinden

yeniden yönelişin ilk adımlarını atmaktadır. Aynı dönemde tarımda makineleşme vb. etmenler ve kentlerdeki sanayileşme ve hizmet sektöründeki genişleme nedeniyle köylerden şehirlere büyük bir göç dalgası ve ciddi bir proleterleşme süreci yaşanmaktadır. Küçük imalatın yanı sıra 1950'lerin ortasından itibaren ortaya çıkmaya başlayan büyük fabrikalar kırsal alanlardan gelen nüfusu istihdam etmeye başlar. "10'dan fazla işçi istihdam eden fabrikalarda çalışanların sayısı 163.000'den 324.000'e yükselir." ⁽⁵⁾ Türkiye toplumu bütün kesimleriyle ciddi bir toplumsal dönüşüm yaşamaktadır.

DÖNMEYE BAŞLAYAN TALİH

DP iktidarının talihi, iktidara geldikten 3-4 yıl sonra dönme-ye yüz tutmuştur. Ancak işlerin hem dışarıda hem de içeride yolunda gittiği dönemde uygulanan ve köylünün (Tabii, en başta da büyük toprak sahiplerinin ve tarım burjuvazisinin) gelirlerini artıran, geçmişe oranla daha müreffeh bir hayata kavuşmasına yol açan tarım politikalarının (makineleşme, tarım arazilerinin genişlemesi, kredi olanaklarının artışı vb.) ve Menderes'in, daha sonra Türkiye sağının bir miras olarak devraldığı her alandaki demagojik popülizminin de etkisiyle DP seçim başarılarını sürdürmeye devam eder.

Uygulanan "dar bölge" seçim sistemi sayesinde, 1950'de %54,8 oy alan DP, 408 milletvekili çıkarırken yüzde 40 oy alan CHP 69 milletvekili çıkarır. 1954'te ise DP'nin oy oranı daha da artarak %57,3, milletvekili sayısı 503 olur. Bu seçimlerde yüzde 35'e yakın oy alan CHP ise ancak 31 milletvekili çıkartabilmiştir! DP 1957 seçimlerini de kazanır; ancak oyları giderek şiddetlenen krizin de etkisiyle artık %48'e düşmüştür. CHP'nin oyu ise

%41,1'dir. Pek çok seçim hilesinin ve yolsuzluğun açıkça yapıldığı ve yer yer kanlı olayların yaşandığı bu seçimlerde DP 424 milletvekili çıkarırken CHP 178 milletvekili çıkarır. 1957 seçimlerinin ardından burjuva muhalefete karşı baskılar da artar ve zaman zaman muhalefet lideri İnönü'yü bile hedef alan kanlı saldırılara dönüşür.

Ancak baskı politikası yeni değildir. Daha 1954 seçimlerinin ertesinde iktidara oy vermeyen Kırşehir ili ilçe yapılırken buradan seçilen Cumhuriyetçi Millet Partisi Başkanı Osman Bölükbaşı, dokunulmazlığı kaldırılarak hapse atılır! Basın üzerindeki baskılar artarken (8 yılda 811 gazeteci hapse mahkûm edilmiştir.) muhalefete seçim dönemleri dışında miting yasağı getirilir. İşçi sınıfı ve sendikalar üzerindeki baskılar da artmaktadır. 1957'de Türk-İş üzerindeki baskı artarken Ankara İşçi Sendikaları Birliği ve Sakarya Bölgesi İşçi Sendikaları Federasyonu kapatılır. Zaten Çalışma Bakanı "amelelere" grev hakkı için erken olduğunu beyan etmiştir.

SONA DOĞRU

DP iktidarı, 1960 sonrasının ekonomik gelişimi için de temel teşkil edecek altyapı yatırımlarının yanı sıra büyük bayındırlık yatırımlarına da girişir. Ancak bu aynı zamanda 1954'ten itibaren pek çok yokluğun yaşandığı bir dönemdir. Yokluklar, karaborsa ve vurgunculuğun yayılmasına yol açar. Bunlarla mücadele amacıyla alınan tedbirler (fiyat sınırlamaları, Milli Korunma Kanunu vs.) ciddi bir fayda sağlamaz. Hayat pahalılığı büyük oranda artar. Piyasada pek çok temel ihtiyaç maddesinin ve malın yokluğu süreklilik kazanır. Bu durum hükümetin bütün çabalarına karşın ülkedeki memnuniyetsizliği artırmaktadır.

1958'de şiddetlenen ekonomik kriz DP iktidarının iyice çıkmaza girmesine yol açar. Yeni dış kaynaklar peşindeki hükümet, uluslararası kuruluşların ve alacaklıların da (ABD, OECD...) bastırmasıyla yeni bir istikrar programı uygulamaya başlar, Türk Lirası Ağustos 1958'de %321 oranında devalüe edilir; dolar 2.82 TL'den 9.45 TL'ye çıkar.

Ekonomik şartların giderek kötüleştiği bir siyasal ve toplumsal ortamda iktidar, yönetim yeteneklerini ve normal siyasi denetim imkânlarını kaybetmeye ve baskı politikalarının dozunu artırmaya başlar. Ekonomik kriz, giderek artan toplumsal kamplaşma ve siyasi baskılar bir **rejim krizini** de tetiklemiştir. Muhalefetin tepkilerini bastırabilmek amacıyla Menderes, 12 Ekim 1958'de doğrudan muhalefete, yani kendine göre "nifak cephesine" karşı bir "**Vatan Cephesi**" çağrısı yapar. Vatan Cephesi'ne katılanların listeleri (Hayatta olmayanlar da dahil!) tamamen bir hükümet organına dönüşmüş olan radyodan her gün ilan edilir.

Bu arada komedyenlere tekel maddeleri ve şekere yapılan zamlarla ilgili espri yasağı getirilir! (4 Aralık 1958) CHP, 14. Kurultayı'nda iktidarın demokratik denetimini hedefleyen bir dizi talebi içeren "İlk Hedefler Beyannamesi"ni ilan eder. Olaylar giderek hızlanır: CHP yayın organı Ulus Gazetesi kapatılır. Muhalefet lideri İnönü, Mayıs 1959'daki bir yurt gezisinde pek çok yerde saldırıya uğrar ve taşla yaralanır. (Uşak ve Topkapı olayları) İzmir'de İnönü'yü karşılayan kitle jandarma tarafından dağıtılır. Ancak halk DP il binasına saldırır. Bu arada Menderes Nisan 1960'ta, Batı'nın memnuniyetsiz tavrının da etkisi ve ekonomik nedenlerle, Moskova'ya gideceğini açıklar. Haber "dünyada geniş yankılar uyandırır!"

18 Nisan'da DP çoğunluğunun oylarıyla "CHP ve bir kısım basını tahkikle görevli" bir Meclis komisyonu, yani ünlü "**Tahkikat Komisyonu**" kurulur. Komisyon ülkedeki bütün siyasi faaliyetleri ve yayın faaliyetlerini yasaklamak da dahil çok geniş yetkilere sahiptir. CMUK ve diğer kanunlarda savcıya, sulh hâkimine, sorgu hâkimine ve askeri adli amirlere verilen yetkilerle donatılan komisyon, yayımladığı ilk bildiriyle soruşturmanın sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için bütün siyasi partiler ve bunlara bağlı kuruluşların her türlü kongre ve toplantılarını ve partilerin yeni örgütler kurmasını yasaklar. Bunun ardından 19 Nisan'da Ankara Kızılay'da olaylar çıkar. 28 Nisan 1960'ta İstanbul ve Ankara'da üniversite öğrencileri "kahrolsun diktatörler" ve "Menderes istifa" sloganlarıyla kitlesel eylemlere başlar. Üç gün süren çatışmalarda polis ateş açar; bir öğrenci (Turan Emeksiz) bu ateşle, bir öğrenci de tank paleti altında can verir. (Nedim Özpolat) Üniversiteler kapatılır, sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edilir. Sıkıyönetim komutanlığı, beş kişiden kalabalık topluluklara ateş açılacağını bildirir. 3 Mayıs'ta Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı'na yazdığı mektupta bunalımın aşılabilmesi için Cumhurbaşkanı'nın istifasını ve bazı bakanların değiştirilmesini ister. 5 Mayıs'ta Ankara'da ünlü "**555K**" eylemi yapılır. (5. ayın 5. günü saat 5'te Kızılay'da) Öğrenciler kendileriyle konuşmak isteyen Başbakan Menderes'i tartaklar. 21 Mayıs'ta Ankara'da Harp Okulu öğrencileri, subayların da katıldığı sessiz bir yürüyüş yapar. Bütün bu gelişmelerin ardından 27 Mayıs 1960 darbesi gelir. TSK içinde örgütlenmiş, içinde düşük ve orta rütbedeki subayların çoğunluğu oluşturduğu MBK (Milli Birlik Komitesi) iktidarı ele geçirir.

KİMİN ESERİ?

Daha sonraki sağ iktidarların söyleminde, “millet iradesinin” ve “demokrasinin” timsali olarak sunulan DP iktidarının vardığı nokta devletin bütün güçlerini kendi elinde toplamayı hedefleyen, oy çoğunluğuna dayalı otoriter bir baskı rejiminden başka bir şey değildir. “Bonapartist” dönemin iktidar güçlerinin önemli ölçüde etkisizleşmesi, beklendiği üzere Türkiye’ye demokrasiyi getirmemiştir. Yani Türkiye’nin “demokrasi sorunu”, sadece askeriyeyle, bürokrasiyle, “ceberut devlet geleneğiyle” açıklanamaz. Sorun, esas olarak geri ve bağımlı bir kapitalist ülkenin sosyoekonomik yapısından, devlet ve iktidarların sınıfsal karakterinden kaynaklanmaktadır. Bu gerçek, DP döneminde bir kez daha kanıtlanmıştır.

Emperyalizmin uluslararası kuruluşlarını bile “biraz planlı davranma” önerisi yapmaya iten hesapsız kitapsız iktisat politikaları, sadece seçimlerle sınırlı bir demokrasi ve kırsal kesimleri “oy deposu” olarak elinde tutmaya yönelik demagogik-popülist çizgisi ile iktidar sonunda bir çıkmaza girmiştir. DP, ekonomik krizin çözümü konusundaki başarısızlığının yanı sıra, bu çıkmazdan kurtulabilmek için başvurduğu siyasi taktiklerin ve baskı önlemlerinin yol açtığı rejim krizinin şiddetlenmesi sonucunda yıkılmıştır. DP iktidarının yıkımını **sadece** bir askeri darbeye ve bu yolla “millet iradesinin çiğnenmesine”, hatta günümüzde olduğu üzere sivil toplumun ve demokrasinin hiçe sayılmasına bağlamak “görüntüyle” yetinmek dışında bir anlam ifade etmez. Evet, 27 Mayıs darbesi, başlıca “Bonapartist” güç olarak ordunun iyice ikinci plana itildiği, hatta subay kadrolarının önceki maddi ve manevi güç ve itibarlarını kaybettikleri, “adam yerine konulmadıkları” bir dönemde TSK’nın alt ve

orta rütbedeki kadrolarının öncülüğünde yapılmıştır. Ancak 27 Mayıs tek başına askeri boyutuyla ele alınamaz. Darbe, tarihsel planda ve bir çözüm yolu olarak “kaçınılmaz” olmasa da, dönemin nesnel koşullarının sonucudur.

KOŞULLAR

Türkiye toplumu İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük bir sosyoekonomik değişim süreci yaşamaktadır: Kapitalizmin gelişmesiyle modern toplumsal sınıflar hızla büyürken, kırsal yapı çözülmekte ve demografik dengelerde hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Geri bir kapitalist ülkede bu gelişimin yol açtığı toplumsal çelişkilerin, kronikleşen bir ekonomik krizle şiddetlenmesi, bunun politik alana kimi zaman şiddetini daha da artırarak yansımaları kaçınılmazdır. Nitekim öyle de olmuştur: Özellikle kentsel kesimler içinde giderek güçlenen ve politik ifadesini büyük oranda CHP’de bulan (Elbette başka güçler de vardı) muhalefete karşı, ekonomik ve politik olarak zorlanmaya başlayan iktidarın artan bir siyasi, polisiye baskı ve zor yoluna başvurmaya başlaması, (sonunda işin Tahkikat Komisyonu noktasına varması) parti taraftarlarının ayrı ayrı kahvehanelerde oturacak hale gelmesine yol açan şiddetli toplumsal kampaşma ve iktidarın bu “yarılmayı” iç savaş noktasına taşıyabilecek “cephe” politikası (Vatan Cephesi).

Bu süreçte, başlarda DP’yi destekleyen temel toplumsal sınıflar, giderek bu desteklerini çekmeye veya önemli ölçüde azaltmaya başladılar. İşçi sınıfı, henüz büyük çaplı tepkiler göstermese de, vaat edilenlerin gerçekleşmemesi nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Büyük burjuvazi ise, ekonomik ve politik krizin yol açtığı çatışmalı belirsizlik ortamında yaşadığı endişe-

ler nedeniyle siyasi iktidara mesafeli bir konum almıştır.

Yukarıda sözü edilen sosyoekonomik değişimden ve sınıfsal tepkilerden genel olarak etkilenen, ancak muhalefetleri ve eylemleriyle DP iktidarının yıkılmasında **politik olarak** çok daha doğrudan rol oynayacak başka güçler de vardır: Başta ordu olmak üzere, “kurucu Bonapartizm” döneminin başlıca kurumlarının ve güçlerinin sosyal-ideolojik-politik-maddi konumlarının gerilemesinin yol açtığı öfkenin yanı sıra “Atatürkçülük, laiklik, irtica” vb. konulardaki tepkileri, devletin bekasına ilişkin endişeleri; iktidar tarafından giderek “düşman hukukuna” tabi tutulmaya başlanan ve bu süreçte demokrasi ve iktidarın demokratik denetimi taleplerini yükseltmeye başlayan CHP’nin artan muhalefeti; DP yanlısı “besleme basın”ın dışında kapatmalar ve hapis cezaları ile yıldırılmaya çalışılan basının tepkileri; sürekli takibat altındaki solcu aydınların mücadelesi; üniversite üzerinde artan baskılar nedeniyle akademik kadroların (Menderes’in dilinde “kara cüppeliler”) muhalefeti, üniversite öğrencilerinin, iktidara karşı kitlesel başkaldırısı... Bütün bunlar 27 Mayıs’a giden sürecin etkili unsurlarıdır

Tabii, bir de dış dinamikler vardır. Bayar-Menderes iktidarı, görülmemiş ölçülerdeki “Amerikancı” tavrına rağmen çok yönlü başarısızlığıyla emperyalist sistemin jeopolitik ve stratejik olarak hassas bir bölgedeki çıkarları açısından rahatsız edici bir hal almıştır. (Hele kısa süre önce Irak’ta Batı yanlısı krallığın devrilmesi, Lübnan olayları ve iktidarın Suriye’ye müdahale teşebbüsü hesaba katıldığında) NATO’nun bir kanat ülkesinde sonu iç savaşa varabilecek ve kaçınılmaz biçimde bölge dengelemlerini etkileyebilecek tehlikeli bir yola giren iktidar, üstelik son zamanlarda (büyük sanayi yatırımlarının finansmanı için) SSCB

ile ilişkileri geliştirmekten ve bir Moskova ziyaretinden söz etmeye başlamıştır... Yani emperyalizm açısından, iktidara karşı mesafeli bir tavır ve Türkiye için muhtemelen farklı arayışlar söz konusudur.

TOPLUMSAL TEPKİLER

DP iktidarı, az gelişmiş bir ülkede derin ve şiddetli bir sosyo-ekonomik değişimin yol açtığı patlayıcı çelişkilerin neden olduğu çeşitli kriz dinamiklerinin kesişmesi sonucunda, pek çok toplumsal kesimin farklı veya ortak nedenlerle onayladığı, hayırhah bir tavır takındığı veya bekle gör tutumunu benimsediği, nüfusun DP'li olmayan kesimlerince sevinçle karşılanan askeri bir darbeye yıkılmıştır. DP, iktidarını zor yoluyla sürdürmeye yöneldiği bir süreçte artık denetlediğini zannettiği bir başka güç tarafından zor yoluyla devrilmiştir. Yani, politikalarıyla bir darbenin “meşru gerekçelerini” adeta kendi elleriyle yaratmıştır. Özellikle 1957 seçimleri ve sonrasında yaşananlar DP'nin giderek derinleşen krizi çözemeyeceği gibi, her ne pahasına olursa olsun iktidarını da sürdürmeyi hedeflediğini göstermiştir. Bu durum, pek çok gücün DP'nin askeri bir darbeye devrilmesini onaylamasına yol açmıştır.

27 Mayıs darbesi şüphesiz ki, ekonomik süreçlerin, sermaye birikimine ilişkin sorunların, kapitalist bir toplumdaki temel **toplumsal sınıfların** gelişim süreçlerinin, taleplerinin derinden etkilediği bir tarihsel olgudur. Zaten bütün rejim krizleri, “devletin içinde çıkan bütün mücadeleler” Marx'a göre “çeşitli sınıflar arasındaki gerçek mücadelenin büründükleri hayali (aldatıcı) şekillerden başka bir şey değildir.”⁽⁶⁾ Ayrıca Engels'in de isabetle belirttiği üzere, ekonomik durum ve hareket, temel

olmasına rağmen etkisini, üstyapının çeşitli öğeleri arasındaki karşılıklı etkileşimlerin şekillendirdiği bir tarihsel süreçte, “bütün sonsuz rastlantılar çokluğu... ortasında... en sonunda kendini zorunlu olarak belli eder...”⁽⁷⁾ Yani ekonomik ve sınıfsal temel kendini her zaman sınıflar veya sınıf kesimleri arasındaki açık, “göğüs göğüse” ve doğrudan mücadelelerle ortaya koymaz; çoğu zaman çeşitli dolayımrlarla belirir. Bu nedenle 27 Mayıs’ın arkasında, mesela burjuvazinin rekabet halindeki güçlerinin veya büyük burjuvaziyle prekapitalist sınıf ve tabakaların açık çatışmasını, yeterince veya planlı bir devlet politikasıyla desteklenmeyen sanayi burjuvazisinin bir önder güç olarak katılımını aramak “indirgemeci” bir yaklaşımdır. 27 Mayıs, tarihsel ve toplumsal nedenleri ve sonuçları bakımından Türkiye’deki sınıf mücadeleleri açısından önemli dönüm noktalarından biridir, ancak rejimi zorlayan ekonomik ve siyasi krizin yarattığı düğüm ve boşluk işin doğası gereği **politik planda** çözümlüpdoldurulmuştur. Darbeyi yapan askeri kadronun, 60 sonrası planlı, ithal ikameci ekonominin kazananı ve hegemonik gücü olsa da, sanayi burjuvazisinin doğrudan etkisiyle ve onların çıkarlarını gerçekleştirmek üzere harekete geçtikleri söylenemez. Onlar, kendi mücadelelerinin “beyinlerinde uyandırdığı yansımalar politik, hukuksal, felsefi teoriler, dinsel görüşler ve dogmalar” ve kendi “asrı saadet” hayalleri üzerinden düşünüp davranıyorlardı. Ayrıca siyasetle ekonomi arasında bire birlik doğrusal bir ilişkinin olamayacağını da vurgulamak gerekiyor. Ancak darbeden sonra yaşananlar, darbecilerin kendi iç hesaplaşmaları ve ekonomik, politik gelişmeler düşünüldüğünde, siyasi alanın bazı tarihsel şartlarda artan özerkliğine ve Bonapartizmin, bütün “sınıflarüstü” görüntüsüne rağmen, Troçki’nin dediği gibi

“bağımsız programı olamayan bir düzen aleti” olduğu görülür. ⁽⁸⁾ Yine Troçki'nin belirttiği üzere, küçük burjuva diktatörlükleri burjuva diktatörlüğünün üstü örtülü bir biçimlerinden başka bir şey değildir. Ve elbette “Proleter olmayan her hükümet burjuvaziye hizmet etmek zorundadır!” ⁽⁹⁾ 27 Mayıs, bütün bu tespitleri bir kez daha doğrulamıştır.

1960 SONRASI

1960 sonrası dönemde, liberal ithalat politikasının çökmesiyle 1950'lerin ortalarından itibaren güç kazanan, özel sektöre esas alan ithal ikameci sermaye birikim tarzı, planlı programlı bir devlet politikası haline geldi. Emperyalizmin dünya ekonomisindeki yeni işbölümüne ilişkin taleplerine de uygun, 5'er yıllık kalkınma planlarıyla şekillenen devlet korumasına ve desteklerine dayalı bu iç pazara dönük birikim modeli sanayi burjuvazisinin toplumsal ve politik plandaki egemenliğini keşinleştirdi.

5'er yıllık kalkınma planları, “kalkınmacı” bir mantık çerçevesinde, kamu ve özel sektördeki üretim hedeflerinin tespitinin yanı sıra büyük burjuvaziye devlet işletmelerinin ürettiği ucuz girdiler, tercihli fiyatlar, düşük maliyetli krediler, vergi iadeleri ve döviz kuru gibi teşvikler ve sübvansiyonlar yoluyla desteklemeyi hedeflemektedir. Bu arada çok büyük miktarlarda olmasa da Türkiye'ye gelen yabancı sermaye sadece özel sermayeyle değil kamu iktisadi kuruluşları ile de ortaklıklar kurar. Zaten kamu kuruluşlarının nihai amacı özel sektörün girmediği alanlarda üretim yaparak ona maliyetinin altında girdi sağlamaktır. Yabancıların daha çok aynı (ekipman, teknoloji vs.) ve gayri maddi (lisans, bilgi, marka vs.) haklar olarak katıldığı bu ortak-

lıklar, bir yandan emperyalizmin milli ekonomiyi ve korunan iç pazarı kontrol etmesini sağlarken, öte yandan “milli” görünüm-leri sayesinde, yabancı sermayeyi millileştirme gibi risklerden korumaktadır. Türkiye’ye gelen yabancı sermaye, dünyadaki diğer benzerlerine (Arjantin, Brezilya, Meksika) göre çok az miktardadır, ancak emperyalizm, getirdiği sermayenin önemli bir bölümünü kâr olarak dışarı taşımaktadır. Yani “planlı”, “ithal ikameci” ve “ulusal kalkınmacı” diye anılan dönem aslında yerli ve yabancıların oluşturduğu, düşük kalitede mallar üreten ortak şirketlerin, yüksek gümrük duvarları ile korunan iç pazarı, birlikte ve aşırı ölçüde sömürmelerinden başka bir şey değildir; hem de bazı malların ithal tekeli ellerinde tutarak... Büyük sermayenin çeşitli üretim dallarına ve finans alanına yayıldığı bu dönem, aynı zamanda 1920’lerden başlayarak özellikle Türkiye İş Bankası örneğiyle belirmeye başlayan tekelleşme ve finans kapitalleşme eğiliminin de güçlendiği, yerli bir finans kapitalin oluştuğu dönemdir.

1960 sonrasının başlıca siyasi özelliği, DP’nin baskı rejimine karşı 50’li yıllarda giderek yükselen demokrasi ve siyasi iktidarın demokratik denetimi taleplerinin yeni bir anayasa ile (1961 Anayasası) hayata geçirilmesi hedefinin yanı sıra, Bonapartist bürokrasinin, kırsal veya başka bir çoğunluğa dayalı iktidarların tasarruflarına karşı kendi maddi-manevi çıkarlarını ve “devletin bekasını” korumak amacıyla rejimi denetleme çabalarıdır. Yeni dönemin bu ikili karakteri kendini diyalektik bir süreçle ortaya koyar: DP’nin yarattığı “çoğunlukçu” kötü örnek nedeniyle yeni ve dengeli bir seçim sisteminin (milli bakiye: ulusal artık), yanı sıra, seçimle gelen siyasi iktidarların “kuvvetler ayırımına” dayalı demokratik denetimi hedefi-gerekçesi ile oluş-

turulan Anayasa Mahkemesi, Senato, tabii senatörlük, kontenjan senatörlüğü, Milli Güvenlik Kurulu vb. anayasal kurumlar aynı zamanda rejimin bürokratik denetimini de sağlayan “yarı Bonapartist” kurumlara dönüşür. Böylece ortaya bir başka tipte “yarı demokrasi” durumu çıkar. Bu durum, bir baskı rejiminin emekçi halk kitleleri tarafından değil de başta ordu ve yüksek bürokrasi olmak üzere burjuva güçlerce alaşağı edilmesinin kaçınılmaz sonucudur. 1950-60 “aralığının” ardından en üst ifadesini Genelkurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanlığı ve yüksek yargı gibi kurumların oluşturduğu politik güç odağında bulan bu güçlü kontrol rejimi, yarı şeffaf bir perdenin ardından hükmünü icra eder. Gerektiğinde alenen ortaya çıkararak, sınırlarını aşan politikacılara ve partilere bazen “nasihat” eder, “fırça çeker”, bazen de dersini verir. Her türlü siyasi tartışma “genelkurmay başkanının son noktayı koymasıyla” sona erer veya karara bağlanır. (Bak: “Paşa’dan tokat gibi cevap!” manşetleri) Aynı, cinlerden “üç harfliler” diye söz edilmesinde olduğu gibi siyasi kulislerde yarı Bonapartist rejimin gerçek politik güç odağından da “**iyi sıhhatte olsunlar**” diye söz edilir!

AP DÖNEMİ: YENİ BİR KRİZE DOĞRU

Nitekim, asker-sivil yüksek bürokrasinin endişeleri boş değildir. 1965 seçimlerini burjuvazinin ve geçmişte DP’yi iktidarda tutan kırsal çoğunluğun desteğiyle açık ara kazanan Adalet Partisi (AP) de, büyük burjuvazinin iktidar aracı haline gelmiş bu kırsal çoğunluk desteğini, daha temkinli bir biçimde de olsa, üzerinde basıncı oluşturan yüksek bürokrasinin bu yarı Bonapartist “kontrol rejimini” aşındırma amacıyla kullanmaya çalış-

şır. Öyle ki, zaman zaman, “DP’lileşme” eğilimi gösteren AP’nin (aynı bugünlerde olduğu gibi) “millet iradesi” gerekçesine dayanan antidemokratik girişimlerini, hiç de demokratik bir güç olmayan yüksek bürokrasinin, 1961 Anayasası’nın siyasi iktidarın “demokratik denetimini” hedefleyen maddelerinden aldığı güçle sınırladığı, durdurduğu görülür! Bir dönem, ideolojik olarak küçük burjuva-sol bir “Kemalizm” yorumunun görece etkisi altındaki devrimci güçlerle kendini “Atatürkçü” resmi ideolojinin temsilcisi ve bu düzenin gerçek “bekçileri” olarak gören bürokratik güçler arasında 1971 kopuşuna kadar süren gayri resmi-fiili ittifakın başlıca nedenlerinden biri bu mücadeledir. Bu nedenle AP, neredeyse iktidarının ilk gününden başlayarak 61 Anayasası’ndan şikâyet eder. Bunun temelinde yatan asıl saik iktidar partisinin temsil ettiği büyük sermayenin çıkarlarından başka bir şey değildir. Yeni anayasaya ilişkin rahatsızlıklar sınıf mücadelelerinin şiddetlendiği dönemlerde daha da artar. 1960 sonrası ekonomik modelin krize girmeye başladığı dönemde ise, işçi sınıfının hak ve özgürlüklerinin düzen için taşınmaz bir yüke dönüşmesi nedeniyle, bunun başlıca müsebbibi ilan edilen anayasal hak ve özgürlüklere karşı cepheden bir saldırıya girişilir.

Planlı, korumacı devlet desteğine dayalı, iç pazara dönük ithal ikameci sermaye birikimi tarzı ilk zamanlardaki hızlı büyümenin ardından 70’lerin hemen başında tıkanmaya ve alarm vermeye başlamıştır. Sorun, bu ekonomik modelin kaçınılmaz çelişkileri ve sınıf mücadelesindeki hızlı ve militan yükselişten kaynaklanmaktadır. Yabancı sermayenin çok düşük miktarlarda gelmesinin de etkisiyle dünya pazarında rekabet gücü olmayan ve ihracat yapamayan, ölçeği sınırlı, emek verimliliği

düşük, yatırım ve ara malları ithalatına dayanan bu sanayileşme modeli ciddi bir döviz darlığının kısılcasına girmiştir. (Model, 70-71 yıllarında Türk Lirası'nın %66 oranında devalüe edildiği bir krizi atlattıktan sonra 77'de ağır bir krize girer.)

Ancak sorun ekonomik alanla sınırlı değildir. Greve izin veren yasanın çıkmasından önce yapılan Kavel Grevi ile (Tabii, daha öncesi de var.) başlayan ve yükselişini sürdüren işçi mücadeleleri, cumhuriyet tarihi boyunca görülmemiş bir düzeye varmıştır. Dönem grevler, işgaller, yürüyüşler ve pek çok işçi eylemiyle doludur. Türk-İş'in sendikal alandaki hâkimiyeti, 1967'de kendi içinden çıkan ve hızla büyüyen DİSK'in sınıf mücadelecilik tutumuyla kırılmıştır. Yine bu dönem 1965 seçimlerinde %3 oyla 15 milletvekili çıkararak Meclis'e giren ve %52'lik (240 vekil) AP iktidarına kök söktüren Türkiye İşçi Partisi'nin güç kazandığı ve sosyalist düşüncenin bütün devlet baskısına rağmen yayıldığı bir dönem olur. Aynı dönemde üniversite sorunları için mücadeleyle başlayan radikal öğrenci eylemleri, devletin şiddet yoluyla ve silahlı "milliyetçi-mukaddesatçı" güçleri harekete geçirerek bastırma tutumunun da etkisiyle giderek gerilla tipi silahlı mücadeleye dönüşür. Özellikle üniversitelerdeki silahlı çatışmalarda çok sayıda öğrenci hayatını kaybeder. Aynı dönemde faşist hareket de güçlenmeye başlar. 1967'de kurulan MHP, (Eski CKMP) militanlarını devletin "özel harp" birimlerinin destek ve denetiminde kurulan "komando kampları"nda silahlı eğitimden geçirmeye başlar. Ancak devleti ve burjuvaziyi "beka" endişesine düşüren asıl dalga 15-16 Haziran 1970'te gelir. DİSK'in ve militan işçi hareketinin gücünü kırmak amacıyla hükümetin Meclis'e getirdiği yeni sendikalar yasasına karşı yüz binin üzerinde işçinin sokağa çıkarak asker

ve polisle çatışması ve ardından ilan edilen sıkıyönetim rejim açısından bir dönüm noktası olur. Dönemin Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a göre "Sosyal uyanış, ekonomik gelişmeyi aşmaya başlamıştır!"

Gerçek bir sınıf mücadelesinin en açık biçimiyle ortaya çıktığı bir dönemde Sol hareket, henüz tam olarak oluşup "kristalize olmadığını" ileri sürdüğü işçi sınıfına en iyi şartlarda "ideolojik öncülük" payesini verip şehirlerden kırları kuşatacak devrimci bir köylü hareketinin veya sivil-asker aydın zümre eliyle kurulacak bir geleceğin hayalini kurarken, devlet ve burjuvazi durumu bütün açıklığıyla kavramıştır...

Sermaye birikim tarzının iç çelişkileriyle güçlü bir sınıf mücadelesinin bileşimi, siyasi iktidarın aczi ve elbette işçi sınıfının "kronik" önderlik sorunu Türkiye'de yeni bir askeri darbenin yolunu açmıştır.

12 MART 1971

Başlangıçta doğrudan Bonapartizm olarak toplumsal sınıfların fiziksel güçsüzlüğü ve cılızlığı üzerinden var olan ve on yıllık bir aradan sonra, yukarıda tanımladığımız nedenlerle yarı-Bonapartist bir karakter kazanan rejim 12 Mart 1971'de olduğu gibi, temel toplumsal sınıfların epeyce geliştiği ve çatışmaya başladığı bir dönemde, parlamentonun başaramadığı bir işi; yani burjuva mülkiyetine ve düzene tehdit oluşturmaya başladığı düşünülen sınıf mücadelesini, hatta bir "içsavaşı" engelleme iddiası ile ortaya çıkan aleni bir **Bonapartizme** dönüşür. Amaç aynı zamanda, büyük sermayenin önündeki ekonomik ve politik engelleri ortadan kaldırmaktır; tabii, işçi sınıfının mücadelesiyle birlikte. Bu dönem, özellikle devrimci harekete yönelik

kanlı devlet terörü, tehdit ve denetim altındaki bir parlamentarizm ve istikrarsız hükümet denemeleri ve burjuvazinin çeşitli kesimleri arasında uç vermiş çelişkileri büyük burjuvazi lehine çözme çabalarıyla karakterize olur. 1973 seçimlerinden sonra yerini siyasi ifadesini CHP-Ecevit hareketinin yanı sıra, canlanan işçi mücadelelerinin etkisiyle yeniden yükselişe geçen sosyalist, devrimci sol harekette bulan yeni bir döneme bırakır. (Elbette başta güçlü bir faşist hareket ve İslamcılık olmak üzere karşı devrim dinamikleriyle birlikte.) Ancak demokrasi hayallerine bir kez daha “kar yağar”! 12 Mart’ın çözemediği çelişkiler 1977 kriziyle bu defa çok daha karmaşık ve çözümsüz biçimiyle gündeme gelir. İthal ikameci birikim tarzı, bütün ömrünü uzatma çabalarına rağmen yarattığı ağır borç yükü ve yokluklarla işlemez hale gelmiştir.

Aynı dönemde dünya ekonomisi de 70’li yılların ortasında açığa çıkan bir krizin içindedir. Bu durum, emperyalizm açısından, krizin aşılmasını sağlayacak ve şartları radikal biçimde mali sermaye lehine değiştirecek yeni bir birikim tarzını da zorunlu kılmaktadır. (Bunun 1973-Şili gibi “erken” bir örneği de vardır!) İşçi sınıfının ekonomik ve sosyal kazanımlarını ortadan kaldırmayı ve toplumsal-politik gücünü kırmayı hedefleyen “neoliberal-serbest piyasacı” model, gelişmiş kapitalist ülkelerin yanı sıra, borç krizine girmiş pek çok azgelişmiş benzeriyle birlikte Türkiye’nin de gündemine bu şartlarda girer. İşareti 24 Ocak kararlarıyla verilen “ihracata dayalı” yeni sermaye birikimi modelinin gerçekleşmesi, ağır bir krizin içindeki burjuvazi için çok “pahalı” hale gelmiş emeğin yarattığı maliyetin düşürülmesine ve elbette işçi sınıfının örgütlü gücünün kırılmasına, kazanımlarının ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

ASKERİ DİKTATÖRLÜĞE DOĞRU

1960-80 arası, 12 Mart Bonapartizminin yol açtığı “kesinti” dışında yarı Bonapartist karakterini sürdüren rejim, ekonomik, sosyal ve politik temelleriyle birlikte ağır bir krize girmiştir. Reformist önderlikler altında belirli bir gerileme gösterse de işçi sınıfı mücadelesi örgütlü bir biçimde sürmektedir. Belirli ölçülerde de olsa kitleselleşmiş bir sol –sosyalist hareket ortaya çıkmıştır. Kürt hareketi sol önderlikler altında gelişip güçlenmeye başlamıştır. Orduda ve özellikle polis teşkilatında ciddi bir sol örgütlenme, sınıf mücadelesinin ve çatışmaların büyümesi oranında bir “parçalanma” tehlikesine işaret etmektedir. Elbette bu arada MHP önderliğindeki faşist hareket de devletin açık ve örtülü desteği ve işbirliğiyle, 1974 ve 1977’de kurulan “Milliyetçi Cephe” (MC) koalisyonlarının sağladığı imkânlar ve esas olarak da toplumsal dinamiklerin etkisiyle ciddi bir güce ulaşmış, iç savaş taktikleri kullanmaya başlamıştır. (Maraş, Çorum, Malatya vb.) Bu durum, çok daha kanlı bir iç savaşa doğru evrilme emareleri gösteren, bütün ülkeye yayılmış silahlı siyasi ve mezhebi çatışmalarla (6 bin ölü) birlikte egemen sınıflarda ve onların sınıf çıkarlarının politik ifadesi olarak devlet katında ve Türkiye’nin emperyalist müttefikleri nezdinde büyük endişelere yol açmaktadır. Basiretsiz ve aymaz burjuva politikacıları ise birbirlerine düşmüşlerdir.

1977’de, CHP’nin kazanacağı anlaşılan seçimleri engellemeye yönelik, emir komuta zinciri dışındaki başarısız darbe denemesi ve aynı plan dahilinde 1 Mayıs katliamı ve bir dizi bombalama eylemi yapılır. CHP’nin birinci çıktığı, ancak kurduğu azınlık hükümetinin güvenoyu alamamasının ardından kurulan ikinci MC hükümeti (1977) döneminde çatışmalar daha da ivme

kazanır. Beş aylık bu sağ koalisyon döneminin ardından Ecevit, saf değiştiren bazı AP milletvekillerinin de katılımıyla yeni bir hükümet kurar. (1978) Devletin gizli savaş birimlerinin de dahillikle toplumda bilinen kişilere (akademisyen, gazeteci vb.) yönelik ve genel bir yıldınlık yaratmayı hedefleyen çok sayıda suikastın ve ülkenin hemen her yerinde silahlı çatışmaların, toplu kıyımların yaşandığı bu dönemde ekonomik sorunlar giderek içinden çıkılmaz hal alır. Hükümet sürekli bir dış borç erteleme ve yeni borçlar bulma peşindedir. Sonuçta hem siyasi hem de iktisadi sistem bütün toplumsal sonuçlarıyla birlikte ağır bir krize girmiştir. TL'nin %32,5 oranında devalüe edildiği, enflasyonun, hayat pahalılığının arttığı bir dönemde Ecevit'in yaptığı, "Toplu sözleşme düzeni çığırından çıkacak hale geldi. Bazen yüzde 100-200 zam isteniyor. Sendikalardan fedakârlık bekliyoruz" açıklaması sendikaların tepkisiyle karşılaşır. 1977 Mayıs'ında Maden-İş, MESS'e bağlı işyerlerinde 8 ay sürecek olan ve "Büyük Grev" olarak bilinen grevi başlatır. Temmuz 78'de ise hükümetle Türk-İş arasında gerçekte işçi taleplerini sınırlamayı hedefleyen bir "Toplumsal Anlaşma" sağlanır. Kanlı olaylar Aralık 78'de Maraş'ta yine devletin "gizli" birimleri tarafından desteklenen ve faşistler eliyle yürütölen bir kitle kıyımına dönüşür; saldırılarda en az 105 kişi ölüür. O günlerde de sürekli olarak sıkıyönetim ilan edilmesini isteyen MHP, belirli bir aşamasında önderliğini alacağını düşündüğü bir iç savaş çıkarmayı hedeflemekte ve iç savaş taktiklerine başvurmaktadır. Sonunda 13 ilde sıkıyönetim ilan edilir. (Sıkıyönetim, daha sonra pek çok ile yayılır.) 1979, ülkede artan siyasi şiddetin yanı sıra ekonomik durumun daha da ağırlaştığı bir yıl olur. Piyasada bazı temel ihtiyaç maddeleri bulunmaz hale gelir, karaborsa yaygınlaşır; benzin

İstanbul'da karneye bağlanır. TÜSİAD, 12 Mayıs'ta gazetelerde "Gerçekçi Çıkış Yolu" başlıklı ünlü bildirisini yayımlar. Demirel, bu bildiriye "hükümetin cenaze ilanı" olarak niteler. Ağustos'ta sıkıyönetim bir kez daha uzatılır ve aynı gün Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, kendi çıkarlarını ülke bütünlüğünün üstünde görenleri bir anda yok edebilecek güce sahip olduğunu" belirten bir mesaj yayımlar! Siyasi suikastlar hız kazanır. 14 Ekim'deki ara seçimlerden yenilgiyle çıkan Ecevit hükümeti düşer. Kasım'da AP azınlık hükümeti kurulur. Aralık 79'da MESS Başkanı Turgut Özal, Başbakanlık Müsteşarlığı'na getirilir! Özal'ın görevleri arasında Yabancı Sermaye Teşvik ve Uygulama Dairesi Koordinasyon Kurulu ve Para Kredi Kurulu başkanlıkları da vardır. 1980 yılına girildiğinde döviz ve akaryakıt yokluğu nedeniyle sanayiye girdi sağlayan fabrikaların yüzde sekseninde üretimin durduğu bildirilir. Özel sektör ise üretimini kaçakçılık yoluyla sürdürmektedir! 2 Ocak'ta TSK bir mektupla siyasi partileri uyarır! Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının imzasını taşıyan "TSK'nın Görüşü" başlıklı mektupta "Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak İstiklal Marşımız yerine Komünist Enternasyonal söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır" denilerek, siyasi partilerin Atatürkçü görüş doğrultusunda birlikte hareket ederek devleti çökertmeye yönelik hareketlere karşı bütün önlemleri almaları istenir. Ardından ünlü 24 Ocak Kararları gelir. Aynı günlerde İzmir'de, hükümet tarafından atanan yeni Tarih yönetiminin, daha önce işe alınanları çıkartarak yerlerine sağ görüşlü kişileri getirmek istemesi ve polislin arama yapma ba-

hanesiyle fabrikalara girmesi nedeniyle Tariş fabrikalarında başlayan olaylar bütün şehre yayılır ve işçi mahallelerinde barikatlar kurulur, devlet güçleriyle çatışmalar yaşanır.13 Mart'ta Türkiye tarihinin en büyük grevlerinden biri, MESS grevleri başlar. (14 Eylül 80'de 12 Eylül cuntası tarafından sona erdirilir.) Nisan'da görev süresi sona eren Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yerine seçilecek cumhurbaşkanı konusu, iki büyük parti arasındaki anlaşmazlık nedeniyle bir krize dönüşür. Mayıs'ta MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak öldürülür. Temmuz'da devrimci bir belediyecilik örneği olarak ön plana çıkan Fatsa'ya ordu ve polis tarafından operasyon düzenlenerek, maskeli faşistlerin gösterdiği yüzlerce kişi ve Başkan Fikri Sönmez gözaltına alınır. Yine temmuz ayında Çorum'da faşistlerin solcu ve Alevilere karşı Maraş benzeri bir kıyım saldırısı örgütlü bir savunmayla durdurulur. Bir Cuma namazının sırasında cami yakınlarında patlatılan bomba ve "Komünistler camiye saldırıyor!" söylentisiyle başlatılan ve günlerce süren olaylarda çok sayıda insan öldürülür, çoğu Alevilere ait evler ve işyerleri yakılır. 22 Temmuz'da Maden-İş Başkanı Kemal Türkler faşistler tarafından öldürülür. 23'ünde olayı protesto amacıyla yapılan genel bir işçi direnişi yaşanır. 6 Eylül'de Konya'da yapılan ve başta Erbakan, MSP yöneticilerinin de katıldığı "Kudüs'ü Kurtarma Günü" mitinginde bazı gruplar tarafından "Tek Halife, Tek Devlet, Tek Millet" ve "Şeriat Gelecek Vahşet Bitecek" sloganlarının atılır, İstiklal Marşı protesto edilir...

1960'tan beri yarı Bonapartist bir kontrol mekanizmasıyla sürdürülen burjuva parlamenterizmi girdiği krizden çıkamamaya iflas etmiştir. Rejim, 12 Eylül 1980'de, emperyalizmin ve yerli tekelci büyük sermayenin (ve elbette reaksiyoner bir panik

halindeki küçük ve orta boy sermayenin, küçükburjuvazinin) desteklediği askeri bir darbeye yerini parlamentonun, siyasi partilerin ve sendikaların kapatıldığı doğrudan bir **askeri diktatörlüğe** bırakır.

ASKERİ DİKTATÖRLÜK ALTINDA

Yeni rejim 12 Mart Bonapartizminden farklı olarak parlamentoyu dağıtır, DİSK'i kapatır ve grevleri yasaklayarak bütün sendikal faaliyetleri askıya alır. Yani “tehdit altında ve her an dağıtılabileceğini bilen bir parlamentoya veya araç olarak kullanacağı (yarı resmi) Türk-İş’ten başka bir işçi örgütüne tahammülü olmadığı gibi, “sınıflarüstü uzlaştırıcı bir hakem” rolüne de hevesli değildir. Emegın muhalefetini kırarak “Neoliberal- serbest piyasacı” bir birikim modelinin inşa koşullarını yaratan bu üç yıllık askeri diktatörlük rejimi’nin sol-sosyalist harekete ve Kürt halkına yönelik kanlı uygulamalarının yanı sıra en kalıcı icraatı burjuvazi için daha en baştan “dar bir gömlek” olarak görülen, 12 Mart’ta pek çok maddesinin değiştirilmesine rağmen egemen sınıf ve onun sağdaki siyasi temsilcileri için hâlâ bir sorun teşkil eden 61 Anayasası’nın yerine 82 Anayasası’nı getirmesidir. “Açık kapı” bırakmamak amacıyla çok uzun ve detaylı tutulan bu anayasanın asıl amacı emegın yeniden etkili bir güç olarak ayağa kalkmasını engellemek, düzen karşıtı siyasi muhalefete geçit vermemek, her türlü eşitlik, özgürlük mücadelesinin önünü kesmek, burjuvazinin mutlak egemenliğini tesis ve devletin gücünü tahkim etmektir. Seçim, sendika ve iş hayatına ilişkin yasalar hep bu perspektif doğrultusunda hazırlanmıştır. Askeri diktatörlük, işçi sınıfının ve sosyalist muhalefetin gücünü büyük oranda kırarak 1983 seçimleriyle iktidarı “sivillere devreder!”

Yeniden yarı Bonapartist bir kontrol rejimine dönülür. Ancak bu defa temel denetim kurumlarından Milli Güvenlik Konseyi'nin yetkileri artırılmış ve bu kurum Genel Sekreterliği ve onun icracı alt birimleri vasıtasıyla bir tavsiye organından bir karar ve “üst yürütme” organına dönüştürülmüştür. Amaç, iktidarın gerektiğinde doğrudan kullanımıdır. Ayrıca yüksek seçim barajı, siyasi partiler yasası, sendika ve çalışma yasaları, YÖK vb. yasal ve anayasal önlemlerle denetim rejimi sağlamlaştırılmıştır!

ASKERİ DİKTATÖRLÜK

Burada yukarıda sözünü ettiğimiz “askeri diktatörlük” meselesine de değinelim. Genel yaklaşım bu tür rejimlerin, çok yaygın biçimde “faşizm” ve çok daha az yaygın olarak “Bonapartizm” kapsamında ele alınması doğrultusundadır. Elbette askeri diktatörlükler de toplumsal temelleri, ortaya çıkış koşulları ve uygulamaları açısından hem faşizmin hem de Bonapartizmin bazı özelliklerini taşır. Aynı, adı geçenlerin askeri diktatörlüğün bazı özelliklerini taşıması, varlıklarını “sopanın veya kılıcın gücüne” borçlu olmaları gibi. Ancak askeri diktatörlüklerin kendine has nitelikleri vardır.

Askeri diktatörlükler her şeyden önce bir kitle hareketi olarak iktidara gelmezler; aksine yönetim mümkün olduğunca silahlı kuvvetler hiyerarşisinin en üst kesimlerinin mutlak otoritesi ile sınırlı tutulmak istenir. “Huzur ve istikrar” talep eden “milletin” pasif desteği ve onayı dışında, “başibozuklar” çok zorunlu kalınmadıkça siyasetten uzak tutulmaya çalışılır. Bu “sivil” unsurlar bizdeki Turgut Özal örneğinde olduğu üzere daha çok mutlak anlamda emperyalizmin ve yerli büyük burjuvazinin yararına ekonomik program ve uygulamalar nede-

niyle göreve getirilir. Askeri diktatörlüğün bir diğer özelliği, Bonapartizmin ihtiyaç duyduğu parlamenter görüntülere ihtiyaç duymamasıdır. Askeri diktatörlük, parlamentonun “yükünü” bir süs olarak dahi taşımak istemez. Bu nedenle parlamento-yu ve siyasi partileri kapatır, eski siyasileri tasfiye eder (faşizme benzer yönleri). Şiddeti, hedefleri ve örgütlenmesi itibariyle Bonapartist rejimlerin ötesine geçen askeri diktatörlükler, “milli” bir söylem tuttursa da, esas olarak “iktidar eksenini”, toplumun üzerinde değil, doğrudan ve açık biçimde burjuvazinin acil ve “çıplak” çıkarları üzerine oturtur. Emir-komutaya dayalı işleyişi ve “halktan kopukluğu” nedeniyle, “millilik” söylemi dışında, “halkçı” bir görüntüye başvurmaz. Burada “Emir demiri keser!” prensibi geçerlidir.

Aktif kitlesel bir tabandan, “sınıflarüstü” görüntüden ve herhangi bir popülizmden yoksunluğu, askeri diktatörlüklerin iktidarlarını her defasında “tepeden ve doğrudan zor” üzerinden sürdürmelerine yol açar. Yine Bonapartizmden farklı olarak, doğrudan denetim altında tuttuğu bazı sendikaların sadece biçimsel varlığı hariç, sendikal faaliyete görüntüde de olsa izin vermez; grev, serbest toplu iş sözleşmesi vb. hak ve özgürlükler kısıtlamaların ötesinde kategorik olarak yasaklanır. Sendikalar “sınıf örgütü” olmaları ve “hak talepleri” nedeniyle kapatılır. Ancak rejimin temelsizliği, faşizmden farklı olarak, toplumun tüm hücrelerine nüfuz etmesini imkânsız kılarken, çoğu zaman ömrünü de kısaltır. Askeri diktatörlükler de, faşizm gibi ömürleri uzadıkça daha “Bonapartist” bir karakter kazanır. Zaten emekçilerin, “rıзалarı” dışında, çok uzun süre sadece polis ve asker gözetiminde tutulmaları imkânsız olduğu gibi, burjuvazi için de tehlikeli bir hal alacaktır. Askeri diktatörlüklerin faşizme

benzer yönü işçi hareketini ezmesi olsa da ondan farklılaştığı yön, sınıfı atomize edememesi ve demagojik bir söylem üzerinden yeniden örgütleyememesidir. Askeri diktatörlüğün gücü ve tabanı sınıfı parçalayıp denetim altına almaya ve yeniden örgütlemeye yetmez.

“Düzen Koruyucu-engelleyici” ve görece kısa dönemli ve zayıf, hatta amacına ulaşmamış Bonapartist karakterli askeri rejim örnekleri dışında (12 Mart 1971) iç ve dış toplumsal-siyasi koşullar nedeniyle ortaya çıkan bazıları uzun ömürlü ve “düzen kurucu” askeri diktatörlük örnekleri, (1973 Şili, daha kısa süreli 12 Eylül) iktidarını burjuvazinin en vahşi ve çıplak çıkarlarının gerçekleştirilmesi ve yine çıplak zor üzerinden sürdürür. Burada “düzen kuruculuk”, kapitalizmin krizinin zorunlu kıldığı yeni bir sermaye birikim tarzının ihtiyaç duyduğu ekonomik, siyasi, hukuki ve kurumsal yapıların inşası ve toplumsal koşulların yaratılmasıdır. Bu tür “kurucu” askeri diktatörlüklerin, işçi sınıfı hareketi üzerinde “demokrasi döneminde” de etkilerini sürdüren, deforme edici, ciddi hak ve özgürlük kayıplarına yol açan uygulamaları vardır.

12 EYLÜL SONRASI TÜRKİYE

Sonraki dönem 1982 Anayasası'nın kabulü ve 1983 seçimlerinin ardından Özal'ın ve ANAP iktidarının yükseliş ve düşüşü; Özal'ın asker temelli yarı Bonapartist denetimi, temsil ettiği büyük burjuvazi lehine aşındırma çabaları; Büyük Zonguldak Grev ve Yürüyüşü; miadını çoktan doldurmuş Demirel'in yeniden bir “umut” olarak iktidara gelişi, istikrarsız koalisyonlar; aynı dönemde Kürt ulusal hareketinin bağımsızlık hedefiyle silahlı mücadeleye başlaması ve kitleselleşmesi; Çiller döneminde ar-

tan devlet içi kanlı hesaplaşmalar, mafya-devlet bütünleşmesi, siyasi suikastlar; Kürt halkına yönelik devlet terörü, batıdaki radikal muhalif güçlere karşı kısmi devlet terörü eşliğinde baskının artması; 1996'da Susurluk kazasının ortaya çıkardığı kanlı devlet gerçeği, 94 ve 99 mali krizleri vb. gelişmelerle 2002'ye kadar sürer. İslamcı sağın yükselişinin ve kısmi iktidarının rejimin temel güçleri içinde yarattığı endişe 28 Ocak 1997'de dolaylı bir askeri darbeye yol açar. Bu darbe, ülkeye hükmeden yarı Bonapartist kontrol rejiminin bir sonucu, işlevini yerine getirmesidir. En şiddetlisi 2001'de yaşanan krizler dizisi nedeniyle ekonomisi bir kez daha iflasa giden ve ağır bir borç yükü altındaki Türkiye'de emperyalizmin uluslararası kuruluşlarının “yapısal uyum reçeteleri” ve sermayenin çıkarları doğrultusunda, üstelik de Dünya Bankası'nda görevli bir “komiser” (Kemal Derviş) eliyle “ekonomik disiplin” uygulaması başlatılır. Bu ekonomi politikasının haliyle emekçilerin refahı ile bir ilgisi yoktur; aksine yeterli mücadele araçlarına ve politik önderliklere sahip olmayan çalışanlar daha da yoksullaşır, işsizlik artar. Ancak bu “disiplinin” bedelini sadece emekçiler ödemez; büyük sermayenin çıkarları uğruna bir çeşit siyasi “intihar” yolunu seçen geleneksel merkez partileri büyük oranda tasfiye olur, parlamento dışında kalırlar. Türkiye'de bir dönem daha kapanmıştır.

RTE DÖNEMİ: ORDUNUN RİCATI VE ÇÖZÜLME

2002 seçimleri rejim açısından bir dönüm noktasıdır. İflas eden burjuva partilerinin uygulamaya koyduğu ekonomik programın mirasına “ellerini hiç kirletmeden” konan ve uzunca bir süre dünya ekonomisinin son derece elverişli koşullarının rüzgârını arkasına alacak olan “neoliberal-İslamcı” veya o zaman-

ki tanımlamasıyla “muhafazakâr demokrat” AKP iktidara gelir. Sonraki beş yıl boyunca yeni hükümetten hiç memnun olmasa da yeni dünya ve bölge koşullarının ve AKP'nin ekonomik performansının da etkisiyle, giderek yerli –yabancı büyük sermayenin ve ABD-AB desteğinden mahrum kalan, Bonapartizmin temel ve vurucu gücü TSK'nın, ideolojik ve politik etkisi giderek geriler. TSK, olur olmaz her şeye müdahale alışkanlığını ve giderek dayanaklarını kaybeden özgüvenini bir süre daha sürdürse de 2007 cumhurbaşkanlığı seçimleri sınavını kaybeder. Özal'ın cumhurbaşkanlığından sonra bu bir ilktir; Türkiye'de yarı Bonapartist rejimin kalelerinden cumhurbaşkanlığı makamı, uydurma hukuksal ve anayasal engellere (meşhur 367 olayı!), tehditlere (Genelkurmay muhtırası) ve her türlü “aba altından sopa” girişimlerine rağmen Atatürkçülüğün kâbuslarından biri olan bir siyasi akımın eline geçer. Verdiği muhtıranın ilk kez reddedilmesinin ve karşılık görmesinin ardından, zaten temel desteklerini (büyük sermaye ve emperyalizm) kaybetmiş olan ordu, ricata mecbur kalır. Bu şartlarda geçici de olsa bir denge durumu beklenirken AKP iktidarı, geri çekilen “düşmanı” takip ederek Ergenekon vs. adlarla anılan ve gerçekte komplonun iç içe geçtiği bir dizi dava aracılığı ile TSK'ya ağır bir darbe vurur. TSK, büyük sermaye ve emperyalizmle öylesine bütünleşmiştir ki, kendisine siyasi olarak ihtiyaç duyulmayan bir konjonktürde bazı kesimlerin beklediği “özerk” tepkiyi bile gösteremez. (Bu tepkisizlikte, gerçek gücü daha sonra 15 Temmuz darbe teşebbüsüyle anlaşılan Cemaat'in ordu içindeki kadrolarının da önemli rolü olduğu söylenebilir: Operasyon aynı zamanda içeriden yürütülmektedir!) Yüzlerce general, amiral ve subay ve onlara yakın sivil, darbecilikten yargılanarak ağır hapis ceza-

larına çarptırılır. TSK ile hükümet arasında bu durumun belirlendiği bir uzlaşma temelinde yeni bir güç dengesi kurulmuştur, ancak bu, AKP hükümetinin hâkim güç durumunu kazandığı bir dengedir. “Bonapartist” kadroların çözülmesi ordu ile de sınırlı kalmaz. “geleneksel” rejimin bir diğer ayağı olan yargı başta olmak üzere yüksek bürokrasi de hızla eski konumunu ve gücünü kaybeder. Geçmiş dönemin resmi ideolojisi “Atatürkçülük” temsil ettiği pek çok maddi manevi ilişki ve değerle birlikte en tepedeki hâkimiyetini kaybederek “ulusalcı” bir muhalefet durumuna düşer. TSK, 12 Eylül ve sonrasında, neoliberal bir sermaye birikim tarzının silah zoruyla inşa edilmesinde ve yeni bir resmi ideoloji olarak kurgulanan “Türk-İslam Sentezi”nin yaratılmasında oynadığı öncü rolle bu sürecin hem faili hem de kurbanı olmuştur!

2010 REFERANDUMU VE ARA DÖNEM

Çok önemli bir dönüm noktası olan 2010 Anayasa Referandumu’nun ardından, yarı Bonapartist denetime güç veren bütün kurumlar, başta yargı olmak üzere AKP-Cemaat denetimine geçer; bir kısmı yeniden yapılandırılır. Ordu da denetim altındadır. Yani bir “ara döneme” girilmiştir. Bu dönemin özelliği, “kılıcın” doğrudan veya dolaylı iktidarının en azından “şimdilik” bilinen biçimleriyle sona ermesidir. Yani, rejim artık TSK ve yüksek yargı tarafından denetlenmemektedir. Parlamento-nun veya hükümetin kaderi veya kararlarının akıbeti asker-sivil yüksek bürokrasinin iki dudağı arasında değildir. Aynı şekilde cumhurbaşkanlığı, yüksek yargı, MGK gibi Bonapartist kaleleri eski sahiplerinin elinde değil, AKP’nin elindedir. Bir “AKP devleti”nden söz edilmesinin de nedeni budur.

Bu dönemde Cumhurbaşkanlığı artık geçmişte olduğu gibi bir askerin, asker emeklisinin veya yüksek bir bürokratin değil (bir ölçüde Özal hariç) fiilen hiçbir “tarafsızlık” görüntüsüne tenezzül etmeyen “partili” bir şahsın elindedir. Parlamento-yu denetleyen gücün kaynağı “kılıç” değil, seçimlerde elde edilen yüksek oy oranları, tarikat, cemaat bağlantıları, belirli sermaye grupları, sosyal yardım, formal ve informal ilişki ve çıkar ağlarıdır. Bu “çoğunluk oyu” öyle “ileri” bir demokrasiye falan yol açmasa da yüksek bürokrasinin yarı Bonapartist denetimini çok ciddi biçimde geriletmiş ve bürokrasiyi neredeyse “tarihimizde” ilk defa otoriter bir sivil hükümetin (Tabii, “Reis” adına) emrine sokmuştur.

2008’de başlayan dünya krizinin etkisiyle 2009’da yaşanan ciddi bir daralmaya rağmen işler yolundadır. 2010’daki referandum başarısı ve ardından 2011 seçimlerinin yine açık ara kazanılması, RTE’nin başkanlık hevesi (veya aynı anlama gelecek bir mevki) fazla zorlanmadan gerçekleştirilecek gibi görünmektedir. Aslında sorun artık, on yılda kurulan düzene anayasal bir biçim ve meşruiyet kazandırmaktan ibarettir! Üstelik Kürt meselesinin barışçı yöntemlerle bir çözüm sürecine girmesi, toplumda her şeye rağmen bir rahatlamaya ve pek çok kesimde büyük umutlara yol açmıştır. Dönem, ülkeyi yönetenlerce “ileri demokrasi” olarak ilan edilen ve sağ-sol liberaller açısından sürecin en azından hızlı bir demokratikleşme yönünde ilerlediği bir dönemdir...

GEZİ DÖNEMECİ

Ancak 2013 yazında, yasaklanan 1 Mayıs gösterilerinden bir ay sonra patlayan ve hemen hemen bütün muhalefeti birleş-

tiren “Gezi İsyanı” RTE’nin talihinin dönüm noktasıdır. Başbakan, artık her şeyi denetlediğini düşündüğü, belki de “sonsuz” bir iktidarın hayallerini kurduğu bir noktada büyük bir hayal kırıklığı ve manevi yıkım yaşar. Gezi İsyanı, liberal-muhafazakâr görüntüsüyle hem içeride hem de dışarıda büyük sermayenin ve emperyalizmin takdirlerini toplayan ve bölge politikalarında kendisine önemli bir rol biçilen RTE’nin, tüm “dengelerini” kaybederek, moda tabirle “fabrika ayarlarına” dönmesine neden olur. Bu, en azından “görüntü” ve “sunum” açısından “eski Türkiye”nin geleneksel “milliyetçi-mukaddesatçı” söyleminden, yani şoven milliyetçilikle harmanlanmış İslami gericilikten başka bir şey değildir. Var olan fiili durumu meşrulaştıracak anayasal bir başkanlık rejimi peşindeki RTE’nin “Gezi sürprizine” verdiği sözlü ve eylemli tepkiler, “faiz lobisi” türü katkılarla derhal geleneksel “dış güçler” söylemine dönüşü ve eylemleri bastırabilmek için kullandığı polisiye yöntemler, hem içeride hem de dışarıda bu “Türkiye usulü başkanlığın” veya sadece böyle bir amacın nelere yol açabileceğini göstermiştir.

Gezi İsyanı, yaz boyunca çeşitli biçimlerde ve muhalif toplumsal örgütlenme denemeleriyle sürer ve giderek sönümlenir. “Radikal demokratik” fikir ve iddiaların havada uçtuğu bir dönemde sınıfsal ve politik anlamda kronik “özne” ve “önderlik” sorunu kendini bir kez daha göstermiştir...

Sürecin bir başka dönüm noktası 17-25 Aralık skandalı olur. Çatışma daha önce başlamış olsa da AKP iktidarının Fethullah Gülen Cemaati ile olan, devletin ve kaynakların paylaşılmasına ve önceki dönemin Bonapartist “vesayet” güçlerinin tasfiyesine dayalı ittifakı, çok sert bir çatışmayla sona erer. Bütün “sivil” alanlarda olduğu gibi devletin bütün temel kurumlarında

da büyük bir güce ulaşmış olan Cemaat, iktidarın yolsuzluk ve rüşvete dayalı “parasal” ilişkilerini ses kayıtlarıyla ortaya döker. İpler tamamen kopar. İktidar, inkâr ve “yansıtma” ve de dışındaki her şeyi “faiz lobisinin” ve “dış güçlerin” emrindeki “darbecilikle” suçlamaya dayalı bir karşı taarruza geçer.

Abdullah Gül’ün görev süresinin sona ermesinin ardından 2014’te ilk defa yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde RTE cumhurbaşkanı olur. Bütün “huzur ve istikrar” söylemine rağmen, artık pek çok açıdan “dönüşü olmayan bir yola” girmiş olan RTE, kendi destekçileri dışındaki bütün güçlere savaş açar. İçeride, 2002’den sonraki on yıl boyunca çok büyük ekonomik kazanımlarına rağmen, bütün dünyayı etkileyen bir kriz döneminde AKP’nin “kendi burjuvazisini” kayıran ekonomik politikaları, politik olarak mutlak bağlılık şartı, açık tehditleri ve uygulamaları (mesela kasıtlı vergi denetimleri) nedeniyle “geleneksel” büyük sermaye de huzursuzdur. RTE’nin başkanlık stratejisi ve her daim bir “iç savaş” esintisi taşıyan çatışmacı taktiklerinin, özel mülkiyetin işçi sınıfından gelen bir tehlikeye yüz yüze olmadığı bir dönemde gerçek bir toplumsal kargaşaya, hatta bir iç savaşa yol açabileceği ihtimali büyük sermayeyi ciddi biçimde endişelendirmektedir. Üstelik sermaye, şimdilik bazı kesimleriyle de olsa, ilk defa devlet ve rejim kaynaklı bir “müsaderede” tehlikesiyle karşı karşıyadır. Büyük sermayenin en önemli örgütü TÜSİAD, RTE’nin doğrudan hedefi haline gelmiştir.

Bu gelişmeler aynı zamanda, geri çekilmek, hatta politik olarak teslim olmak zorunda kalan geleneksel “bürokratik kontrolün” yerini, Saray’ın despotik hâkimiyetinin aldığı **yeni türden bir Bonapartizmin** ortaya çıktığını da göstermektedir. Birkaç yıllık liberal demokrasi hayali, tüm liberal “hayalperestlerin”

de acı biçimde gördüğü üzere büyük bir hayalkırıklığı ile sona ermiştir.

“STRATEJİK DERİNLİK”TE BOĞULMAK!

Yeni dönemde dış ilişkilerde de önemli değişiklikler söz konusudur. Ortadoğu ve Suriye politikalarının iflası ve bölgeye yönelik ırkçı -mezhepçi politikaların yarattığı gerilimler sonucu ABD ile “stratejik... model” vb. sıfatlarla anılan ilişkilerde hızlı bir bozulma başlamıştır. İktidar “yumuşak güçle” yapamadığını bölgede işleri iyice çığırından çıkartabilecek bir savaş politikasıyla gerçekleştirme niyetindedir. Bunun sonucu “sıfır sorun” noktasından hemen herkesle sorun noktasına varılması olur. Ahmet Davutoğlu’nun “dahiyane” teorisinin eseri olan neo -Osmanlı hayallere ve “oyun kuruculuğa” dayalı dış politika, hayali güçler ve çürük temelleri nedeniyle “stratejik derinliklerde” boğulmuştur.

Batı ile ilişkilerde de bugüne kadar görülmemiş bir bozulma yaşanmaktadır. Bu durum, Türkiye’de temel hak ve özgürlüklerin, örneğin basın özgürlüğünün büyük ölçüde ortadan kaldırılmasına, çok sayıda gazetecinin hapsedilmesine, yüzlerce gazete ve televizyonun kapatılmasına, bir bölümüne el konulmasına karşı Batı ülkelerinin kamuoylarının ve politik çevrelerinin gösterdiği tepkiyle sınırlı değildir. Devlet düzeyindeki tepkilerin asıl nedeni, ekonomik, politik ve askeri planda sistemin önemli bir parçası olan Türkiye’de yaşanan rejim değişikliği sürecinin yarattığı çatışma ve “savrulma” ihtimalleri, bunun ağır bir kriz döneminde sistem üzerinde yol açacağı tahribattır. Elbette, öngörülemeyen davranış ve tepkiler veren, “bilinen hukuk” ötesine geçmeye her an için hazır ve Osmanlı döneminde

olduğu gibi servet ve mal müsaderesini “zenginleşme” aracına dönüştürmüş kadroların yönetimindeki Türkiye dış yatırımcılar için de güvenilir bir yer değildir.

Saray rejimi, özellikle Batı kaynaklı tepkilere karşı, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Ortadoğu’da da diktatörlerin zaman zaman başvurduğu bir tür “antiemperyalizm” taktiğine başvurmaktadır. Ancak bu tutum, sadece iflas eden dış politikaya yeni bir dayanak bulma çabasıyla sınırlı değildir. Neoliberal sömürü, hatta soygun ekonomisinin tepe noktasındaki hanedan rejimlerinin (mesela Suriye’de Esad rejimi) sıklıkla başvurdukları bu taktik, Türkiye’de de hem iktidarın destekçi kitlesini diri tutmakta, hem de bir kısım “solu-ulusalcıyı” idare etmekte işe yaramaktadır. Çeşitli saf değiştirme ve “eksen kayması” şantajlarıyla uluslararası dengeler üzerinde cambazlığa dayalı bu bir tür “Abdülhamid” politikası, giderek güçlenen militarizmle birlikte “başkanlık rejimi” hedefinin de ana ayaklarından biri haline gelmiştir.

7 HAZİRAN - 1 KASIM: SEÇİMLER VE KÜRT SAVAŞI

Yine 2014’te, halen sürmekte olan, ancak iktidarın Kürt ulusal hareketini “barışçıl yoldan” tasfiye niyeti nedeniyle bilinçli biçimde müzakere aşamasına getirilmeyen gergin “çözüm süreci” teklemeye başlar. Yılın sonlarına doğru, Kobane’ye yönelik IŞİD saldırısında hükümet, “stratejik endişelerinin” de etkisiyle sürecin sonunu getireceği açık olan doğrudan Kürt düşmanı bir tutum alır. Bunun sonucunda patlayan 6-8 Ekim olayları ve olaylarda hükümetin büyük bir faşist-İslamcı güruhu Kürt kitlelere karşı mobilize etmesi ve büyük çoğunluğu Kürt ulusal hareketi sempatizanı elli kişinin öldürülmesi gerçek durumun

vahametini gösterir. “Çözüm süreci” çıkmaza girmiştir.

2015 yılı ise adeta bütünüyle bir başka dönüm noktası olur. 28 Şubat'ta hükümetle Kürt siyasi hareketinin temsilcileri arasında Kürt sorununun barışçı çözümünü karar altına alan ünlü Dolmabahçe Mutabakatı imzalanır. Ancak Cumhurbaşkanı, çözüm sürecinin birtakım sorunlarla da olsa ilerlediği düşünülen bir zamanda, nisan ayında Türkiye'nin bir Kürt meselesi olmadığını söyleyerek “teröristlerle aynı masaya oturulamayacağını” açıklar. Bu, RTE'nin seçimlerde kendisine bir kazanç sağlamaması durumunda süreci sona erdireceğinin de işaretidir. 7 Haziran seçimlerinin sonuçlarının büyük sermayenin de talebi olan bir koalisyona yol açabileceğinin anlaşılmasıyla birlikte Saray, inisiyatifi hızla yeniden ele geçirerek, muhalefetin tüm zaafalarını da kullanıp böyle bir koalisyonun önünü kesmeyi başarır. Sonunda 1 Kasım'da yeniden seçime gitme kararı alınır. Ancak Saray bu defa “iş şansa bırakmayacağını” açıkça ifade eder. HDP'nin “Seni başkan yaptırmayacağız!” politikasına, “Ya başkanlık ya kaos!” ve “Verin 400'ü bu iş suhuletle hallolsun!” politikasıyla karşılık verilir. Kısa bir süre sonra Saray, tek başına iktidar ve başkanlık rejimi hedefiyle harekete geçer. 20 Temmuz'daki bombalı Suruç katliamının ardından, zaten savaşa hazır PKK'nin, alandaki “bağımsız” unsurları tarafından gerçekleştirildiğini öne sürdüğü, gerçekte provokasyon kokan 2 polis memurunun öldürülmesi olayı üzerine, Kürtlere karşı hazırlıkları çoktandır yapılmakta olan kanlı bir savaş başlatılır.

Seçim kampanyası giderek şiddetlenen bir savaş ortamında yapılır. Seçimlerden kısa bir süre önce, 10 Ekim'de Ankara'da yapılan Barış Mitingi'nde IŞİD tarafından düzenlenen, ancak hükümetin “kokteyl terör” olarak tanımladığı bombalı eylem-

de 100'ün üzerinde insan hayatını kaybeder. Başbakan, olayın ardından Ankara eyleminin oylarını artırdığına ilişkin bir anket sonucundan söz eder.

Saray ve AKP, bu seçimleri sonuçları iyi hesaplanmış, yoğun bir baskı ve şiddet kampanyasıyla kazanır. “Teröre karşı savaş” kisvesi altında uygulanan terör taktikleri asıl kampanyasının özünü oluşturur. Bu, “Reis”ten ve partisinden uzaklaşan seçmeni, pişman etmeye, korku ve paniğe uğratmaya yönelik kanlı bir kampanyadır. Her şey en baştan açıkça ilan edilir: 1 Kasım, 7 Haziran’a benzemeyecektir. Öyle de olur ve AKP seçimleri, oyların hemen hemen yarısını alarak kazanır. 7 Haziran’da çözüme karşı çıktığı için MHP’ye ve çözümden yana olduğu için HDP’ye giden oyların bu partilerin geriletilmesi eşliğinde tekrar AKP’ye taşınması hedefi gerçekleşir. Devlet terörünün yol açtığı korku, geniş bir kitleyi “en güçlü otoriteye” sığınmaya yöneltmiştir...

KÜRTLERLE SAVAŞIN ÇOK YÖNLÜ FAYDALARI!

2016, Kürt ulusal hareketine karşı savaşın şiddetlendiği bir yıl olur; Türkiye tarihinde ilk defa şehirler, kazılan hendekler ve barikatlar bahane edilerek, tank ve top ateşine tutulur. Ulusal hareketin kaleleri sayılan ve seçimlerde AKP’nin silindiği yerleşimler yerle bir edilir. Savaşan militanların yanı sıra çok sayıda sivil hayatını kaybeder. Binlerce kişi, harabeye dönen şehirlerden göç etmek zorunda kalır. Hem kırsal alanda hem de şehirlerde şiddetlenen çatışmalarda PKK’nin yanı sıra ordu ve polis güçleri de ağır kayıp verir.

İktidarın Kürt savaşını bir kez daha başlatması “doğal” gelişmelerin sonucu değildir. Bir dönem taktik nitelikte olan askeri

boyutun yeniden stratejik bir karakter kazanması, bir yönüyle Suriye'nin kuzeyindeki Rojava bölgesinde oluşturulan Kürt kantonlarının birleşerek Türkiye'nin Arap dünyasıyla coğrafi bağlantısının kesilmesini engelleme amacını gütmektedir. Ancak daha önemlisi, giderek bölge çapında etkisini artıran, uluslararası politik bir etki ve diplomatik güç kazanan PKK'nin belinin kırılması ve en önemlisi de “demokratik özerklik” talep eden Türkiye'deki Kürt hareketinin bütünüyle tasfiye edilmesidir. Ancak bunun ötesinde çok önemli bir neden daha vardır: 1 Kasım'daki “başarıyı” sağlayan terör kampanyasının Kürtler üzerinden sürdürülmesi, PKK'nin misillemeleri ve özellikle batıdaki bombalı eylemleri de düşünüldüğünde, başkanlığa giden yolda muhalefetin baskı altına alınıp sindirilmesi ve “hain” ilan edilmesi için en verimli yöntemdir. Bu yöntem aynı zamanda ulusalcı ve faşist-şoven milliyetçi muhalefetin desteğinin kazanılması, en azından nötralize edilmesi açısından da çok uygundur. Nitekim bu kanatlardan gelen eleştiri, hükümetin savaşı başlatmakta geciktiği, PKK'nin “barış” döneminde şehirlere silah yağmasının önlenmediği yolundadır. Taktiğin başarısı gerek “Ergenekon” döneminde tasfiye edilen askeri kesimlerle, bütün suçun Cemaat'in üzerine yıkılarak uzlaşılması ve MHP'nin sıkı desteğinin kazanılmasıyla ortaya çıkar.

FİİLİ DURUMLAR... DIŞ İLİŞKİLER

Kürt savaşının rüzgârını arkasına alan RTE, muhaliflerini sürekli biçimde “gayrimilli ve hain” ilan ederek “düşman savaş hukuku”nun zeminini güçlendirmeye devam eder. “Millet” artık AKP'ye oy verenlerden ibarettir. “80 milyonun birliği” (mesela “teröre karşı”) sloganı, izlenen fiili politikaya bakıldığında

gerçekte, çoğunluğu “Reis”in yanında olması şartıyla tam bir kamplaştırmanın üstü örtülü ifadesidir; üstelik bu örtü de sık sık açılır hem yöneticilerin, hem de “havuz medyasının” köşelerinde halkın boyun eğmeyen kesimlerine, çeşitli toplumsal gruplara karşı açık bir kıyım tehdidine dönüşür. Tabii, fiili bir durum daha vardır; Cumhurbaşkanı bir konuşmasında şunları söylemiştir:“ Beyler, Türkiye 10 Ağustos 2014 tarihinden itibaren milletin doğrudan cumhurbaşkanını seçmesiyle yeni bir duruma girmiştir. Artık ülkede sembolik değil, fiili gücü olan bir cumhurbaşkanı var. İster kabul edilsin ister edilmesin, Türkiye’nin yönetim sistemi bu anlamda değişmiştir. Şimdi yapılması gereken bu fiili durumun hukuki çerçevesinin yeni bir anayasa ile kesinleştirilmesidir.”

Ülkenin fiili gerçeği budur ve bu durumun gereği TC tarihinde ikinci defa bir cumhurbaşkanı, bir başbakanı görevinden alır ve Başbakan da gerçek iktidarın karşısında sessizce boyun eğer; oysa zaman zaman bazı “küçük kaçamaklarla” kendi ”bağsız” iradesini ortaya koymaya bile çalıştığı olmuştur. Bu, parlamenter **rejimin** fiilen sonudur. Zaten artık sorun, fiili rejim değişikliğinin anayasal olarak resmiyete dökülmesinde düğümlenmektedir.

“Ülkenin âli menfaatları” adına sürdürüldüğü söylenen “başkanlık savaşı”, öncelikle “PYD-YPG terörü”; herkesin “cirit attığı” Suriye ve Irak’taki “Osmanlı’dan gelen tarihi haklarımız, Sünni ve Türkmen kardeşlerimizin Şia ve Kürtlerin zulmünden korunması” gibi “milliyetçi-mukaddesatçı” bahanelerle sınır ötesine de yayılmaya başlar. Bu politika giderek tehlikeli maceralara dönüşür ve muhtemelen ABD-NATO’nun müdahalesini sağlamak amacıyla bir Rus savaş uçağının düşürülmesine kadar

varır. Ancak Batı'dan beklenen destek gelmediği gibi Rusya ile olan ekonomik, siyasi ilişkiler de bozulur. Türkiye artık Suriye'deki İslamcı- faşist müttefiklerine askeri bir destek veremez hale gelirken Rusya ile ticaretin kesilmesiyle ağır ekonomik zararlara da uğrar.

Türkiye'yi yönetenler iflas eden Ortadoğu-Suriye politikalarının sonuçlarını, ABD ile Rusya arasındaki çelişkileri kullanarak telafi etmek ve Suriye masasında bir biçimde yer alabilmek amacıyla bir takım diplomatik manevralara girişir. Rusya ile ilişkiler yeniden düzeltilmeye çalışılırken Batı'ya karşı belirli bir "şantaj" politikası izlenir. İki tarafında da Türkiye'yi birbirlerine karşı bir dengede tutma ve "küstürmeme" tutumları Türkiye'ye Suriye topraklarında, dar bir alana sıkışmış Arap ve Türkmen müttefiklerini de kullanarak müdahale imkânı sağlar. Türkiye bu yolla, Kürt özgürleşmesinin engellenmesine yönelik amaçlarının yanı sıra, mülteci dalgası korkusuyla bazı Avrupa devletleri tarafından desteklenen, ancak ABD desteğini alamayan "tampon bölge" hedefini gerçekleştirme ve Suriye'de kendisini "oyunun" içinde tutacak bir işgal alanı yaratma peşindedir. Saray bu hedefi meşru kılma amacıyla bir yandan "yeni(den) Osmanlı" hayalleri yayarken, öte yandan Türkiye'nin iç etnik ve mezhebi sorunlarını tehlikeli biçimde etkileyebilecek milliyetçi-mezhepçi bir söylemi kullanmaktadır.

ASKERİ DARBE GİRİŞİMİ

Ancak 2016 yılı Saray rejimi açısından yeni bir şoka sahne olur. Hemen her kurum ve alanda ciddi bir örgütlenmeye, denetime, hatta hâkimiyete sahip olan ve dünkü işbirlikçi ve müttefikleri tarafından artık, "Paralel Devlet Yapılanması", Fet-

hullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak adlandırılarak baskı altına alınan Cemaat, TSK içindeki kadrolarının Yüksek Askeri Şura'da tasfiye edilmek istenmesi üzerine 15 Temmuz 2016'da generalerin büyük bir bölümünün yer aldığı bir askeri darbe girişiminde bulunur.

Başarısızlığa uğrayan darbe girişiminin ardından olağanüstü hal (OHAL) ilan edilir. Darbe, büyük bir hızla, girişimi “Allahın bir lütfü” olarak değerlendiren Saray tarafından “Türkiye tipi başkanlık” ve mutlak iktidar yolunda kullanılmaya başlanır. “FETÖ”nün tasfiyesi gerekçesiyle başlatılan çok geniş çaplı gözaltı, tutuklama, görevden alma ve işten atma operasyonları, bütün muhalif kesimlere yönelir.

Ancak darbeye destek verenlerin, duruma bakarak daha sonra vazgeçenlerin, “bekle gör” tutumu içinde olanların muhtemel sayısının görünenden daha fazla olması Saray'da büyük endişelere neden olmuştur. Ayrıca Batı'nın darbe sırasındaki “nötr” tavrı ve başarısı halinde sonucu kabulleneceğinin anlaşılması bu endişeyi daha da artırmaktadır. Üstelik tutuklamalar nedeniyle TSK kadrolarındaki eksilmenin kısmen Cemaat tarafından tasfiye edilen ulusalcı kadrolarla doldurulması zorunluluğu gelecek için ciddi şüpheler doğurmaktadır.

REİS'İN OLAĞANÜSTÜ GÜCÜ!

Bugün bütün “kuvvetler” fiilen Reis'in elinde toplanmış gibidir. Ülkede her türlü yasal denetimden muaf bir olağanüstü hal (OHAL), kanun kuvvetinde kararnamelere dayanan ve hemen her muhalif eylemin polis tarafından dağıtıldığı bir yönetim hâkimidir. Kürt siyasi hareketine karşı savaş, hareketin bütün bileşenlerine ve kitle tabanına karşı 90'ların “topyekûn savaş kon-

septine” benzer biçimde yürütülmekte ve hareketi bir defa daha “bitirmeyi” hedeflemektedir. Genel başkanları dahil çok sayıda HDP milletvekilinin yanı sıra bu partinin yerlerine kayyım atanmış çok sayıda belediye başkan ve eşbaşkanları hapis hanelerdedir. Darbeye karşı sahte bir antiemperyalizm ve geleneksel “dış güçler” söylemine dayalı karşı darbe politikası izlenmektedir. Yeni askeri darbe teşebbüsleri dahil, yüz yüze olduğu ve giderek daha beter haller alabilecek tehlikenin farkında olan rejimin, bu tehlikeyi bertaraf etmek için yaptığı girişimlerin durumu daha da içinden çıkılmaz ve “geri dönülemez” noktalara getireceği kesin gibidir. Saray, mutlak bir iktidarın gereği olarak ordu ve polisi, çeşitli operasyonlarla temizlemeye ve eğitim kurumları dahil yeniden organize etmeye çalışmaktadır. Kendisinin ve yakın çevresinin merkezinde yer aldığı ve geniş bir çıkarlar ağının uzun bir süre boyunca korunabilmesi için, resmi güçlerin toplumun denetimi açısından yetersiz kaldığı noktada doğrudan “Reis”in şahsına bağlı organize ve silahlı sivil güçlerin oluşturulduğuna dair güçlü işaret ve görüntüler vardır. Her ne kadar “demokrasi nöbeti” ve “milletin demokrasiyi savunması” olarak sunulsa da 15 Temmuz Darbesi’ne karşı harekete geçirilen “öncü” grupların, örneğin yeni bir “Gezi”ye karşı da aynı gerekçelerle kullanılacağı kuşkusuzdur. Bu, rejimin faşizan bir karakter kazanması anlamına da gelecektir. Cumhurbaşkanı’nın pratikte herkesin herkesi polise (yani kendisine) ihbar etmesine ve polisin “demokrasinin temel direği” olarak kabul edilmesine dayalı “milli seferberlik ilanı” böyle bir rejimin kitle temelini oluşturma gayretine işaret etmektedir.

Sürekli olarak bir “sıkıyönetim” ve “terör” rejimi öneren MHP’nin artık “sistematik” bir hal alan desteğiyle Meclis’e geti-

rilen anayasa değişikliği metninde yer alan başkanlık yetkileri, var olan fiili durumun yasal olarak da onaylanması anlamına gelmektedir. Ancak bu zora dayalı yasallığın, ülkenin artık “başkanlık kararnameleeri” yoluyla yönetilmeye başlanacağı yeni dönemde sorunu bugünkü halinden çok ötelere taşıması kaçınılmazdır.

BİR İÇ SAVAŞ REJİMİNE DOĞRU

Süreç, bir başkanlık rejiminin, bugün için **kişisel** bir iktidarın yolunu açmanın ötesinde **tarihsel** olarak da Türkiye’de sağın ebedi ve otoriter iktidarının RTE eliyle kurulması anlamına geleceğini işaret etmektedir. Burada vurgulanması gereken bir diğer husus ise “başkanlık” sorununun verili şartlarda bir **sis-tem** değişikliği değil bir **rejim değişikliği** sorunu olduğudur. Yani “kamplaştırıcı” söylemin ötesinde “kuvvetlerin” tek elde birleştirilmesi, uygulanan strateji ve taktikler, kullanılan zor yöntemleri ve Meclis’e getirilen anayasa değişikliği önerisinin içeriği, fiilen gerçekleşmiş olanlarla birlikte düşünüldüğünde bugün başkanlık hedefinin, rejim değişikliğinin **tamamlanma-sına** yönelik olduğunu göstermektedir. Söz konusu olan artık “devletin biçiminin” iktidardaki güç tarafından değiştirilmesidir. İçinde bulunduğumuz rejim ve devlet krizinin nedeni budur. Yaşananlar bu anlamda ileri aşamalarına ulaşmış bir “geçiş dönemi” olarak tanımlanabilir. Ancak, Saray iktidarının sürekli olarak “istikrar” söylemine başvurarak örtmeye çalıştığı çıkmaz ve zaafı, kırılğan iç ve dış koşullar ve 15 Temmuz darbe girişiminde karşı karşıya kaldığı “sürpriz” hesaba katıldığında, “Başkan ve adamlarının” bütün güç ve özgüven gösterilerine ve anlattığı bütün demagojik başarı hikâyelerine rağmen bu rejim

değişikliği sürecinin, tamamlandığının sanıldığı bir anda dahi “darmaduman” olma ihtimali vardır. Anayasal bir zemine oturtulan sınırsız yetkiler, var olan koşullarda, “tek adama” dayalı saray iktidarına gerçek bir meşruiyet sağlamayacağı gibi, iktidar garantisi de sağlamayacaktır. Saray’ın hedefi, “milletimizin teveccühü” ve baskı yasalarıyla desteklenen güç gösterileriyle “sonsuz kadar gitmeyeceğine” dair bir umutsuzluk yaratarak bütün muhaliflerine boyun eğdirmek ve bu yolla “hegemonya” kurmaktır. Ancak yasal yollarla değiştirilemeyeceği düşünülen iktidarlar, tarih boyunca her türlü yasadışı devirme girişiminin hedefi olmuşlardır; çünkü tarihin kendi yasaları vardır.

Henüz “tarih” olmasa da en azından 2013’ten bu yana yaşananlara bakıldığında, “Yeni Türkiye” olarak da tanımlanan bu rejim, sürecin bir biçimde tamamlanmasıyla birlikte kaçınılmaz olarak bir “**iç savaş rejimi**” haline gelecektir. “Ülkenin gelişip güçlenmesini engellemeye çalışan, bağımsızlığımıza kastetmiş dış güçler ve onlarla işbirliği halindeki iç düşmanlara ve terör örgütlerine” karşı Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilen “**milli seferberlik**” ve bütün ulusun davet edildiği ihbar kampanyası, böyle bir rejimin işaretleridir. Ağır bir ekonomik krizin belirtilerinin giderek uç verdiği bir dönemde, sermaye kaçışları ve döviz fiyatlarının artışı bile iç ve dış düşmanlara bağlanarak muhalif güçler bir devlet terörünün hedefi haline getirilmektedir. “İç savaş rejimleri”, çeşitli açık diktatörlük biçimlerinin ortak niteliğidir. Bu rejimler her şeyden önce düşman sınıflara, muhalif siyasi güçlere rejimin “gayrı milli ve hain” ilan ettiği toplum kesimlerine karşı “düşman savaş hukuku”nun uygulandığı tek taraflı ve tek yönlü bir “iç savaşa” dayanır. Amacı, var olan toplumsal, sınıfsal, siyasal ve kültürel muhalefeti, rejimin toplumu

denetleme imkânları ölçüsünde yok etmek, sindirmek ve her halükârda yeniden başını kaldırmasını engellemektir. Unutulmaması gereken husus bir rejim değişikliğini gerçekleştirmek için kullanılan yöntemlerin, uzunca bir süre o rejimi ayakta tutmak için de kullanılacağıdır.

Bugün, bu rejim değişikliği sürecinin hangi aşamada olduğu, işin daha nerelere varacağı veya bunun kendi iç bütünlüğüne sahip, (anayasal çatısı hariç) büyük ölçüde tamamlanmış bir başka rejim olup olmadığı tartışılabilir. Bazı şeylere sonunda elbette “tarih” karar verecektir. Tarihsel sürecin somut gerçekliği, özellikle de olağanüstü dönemlerde sonuçta birer soyutlama olan kavramları veya zihinsel süreçleri aşar. Bu durumda tarih kavramlara değil, kavramlar tarihe uyum sağlamak zorundadır! Dünya krizinin yarattığı genel toplumsal ve uluslararası koşullara, evrensel eğilimlere, çeşitli aşamalardaki örneklerle (Rusya, Macaristan, Filipinler, Hindistan, Brezilya vb.) ve özellikle de burjuva demokrasininin genel iflasına yol açan koşullara baktığında halihazırda var olanın, kendi içinde görece güçlü ve istikrarlı görünse de gerçekte sürekli bir çatışma ve istikrarsızlığa açık, “**neo- Bonapartizm**” olarak da adlandırılabilir yeni bir tür “Bonapartizm” olduğu söylenebilir. Bütün rejimler gibi bunun da sürekliliği, ömrü ve istikrarı, uluslararası koşullara ve toplumsal güçler arasındaki ilişkilere bağlıdır. Ancak bu tür bir rejimin, en azından Türkiye’de bütün “kuruculuk” iddialarına rağmen ancak sürekli bir çatışmanın üzerinde var olabilmesi nedeniyle çok uzun süre “kendisi” olarak kalamama; kendi yarattığı kaçınılmaz çatışma ve kaosun bir aşamasında geleneksel devletlü güçlerin önyak olduğu bir darbeye daha önce bildiğimiz türden bir Bonapartizme veya bir askeri diktatörlü-

ğe dönüşebilme ihtimali epeyce yüksektir; elbette otoriterlik-ten totaliterliğe yol alan kendi iç dönüşümü veya kendi dışında harekete geçirdiği toplumsal dinamikler sonucu bir tür faşizme dönüşmemesi halinde...

KAYNAKLAR

1. Leon Troçki, Faşizme Karşı Mücadele, Köz Yayınları, 1. Baskı, S: 458, 1977
2. İlber Ortaylı, İmparatorluğun En uzun Yüzyılı, Hil Yayınları, 1. Baskı, S: 67, 1983
3. Çağlar Keyder, Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, 4. Baskı, S: 186, 1995
4. Çağlar Keyder, Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, 4. Baskı, S: 186, 1995
5. Çağlar Keyder, Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, 4. Baskı, S: 188, 1995
6. K. Marx-F. Engels, Alman İdeolojisi, Sosyal Yayınlar, S: 59, 1968
7. K. Marx-F. Engels, Seçme Mektuplar, Evrensel Basım Yayın, 101-103, 1996
8. Leon Troçki, Faşizme Karşı Mücadele, Köz Yayınları, 1. Baskı, S: 460, 1977
9. Leon Troçki, Faşizme Karşı Mücadele, Köz Yayınları, 1. Baskı, S: 461, 1977

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

- Sungur Savran, Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri 1908-1980 Cilt: 1, Yordam Kitap, 2011
- Çağlar Keyder, Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929) Yurt Yayınları 3, 1982
- Ali Rıza Tura, Kemalist Devlet, Kardelen, Devrimci Marksist Kitaplık, 1998
- Sina Akşin, 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki, Gerçek Yayınevi, 1980
- Demokrasinin 50 Yılı, 1945-1995, Radikal, Aydın Kitaplar

NEO-BONAPARTİZM

- “Zamane” baskı rejimleri, en azından bir bölümünün ortak bazı özellikleri nedeniyle, bilinen baskı rejimlerinden farklılıklar göstermektedir. Kuşkusuz bütün burjuva baskı rejimleri, ortak toplumsal temellerinin yanı sıra, az veya çok bazı benzer yönlere sahiptir. Aralarında “geçişkenlikler” vardır. Buna bazı yönleriyle, güçlü merkezi ve militarist özelliklere sahip; yürütmenin güçlendirilmesi yönünde giderek artan bir eğilim gösteren ve toplumsal denetim açısından eskisinden çok daha fazla araca sahip, “burjuva demokratik” rejimler de dahildir. Bu, çok yönlü bir krizin içindeki burjuva rejimlerinin ortak özellikleri olan **toplumsal** karakterleriyle sınırlı bir ilişki de değildir. Aynı ilişki politik alanda da geçerlidir. Hepsi aynı bataklığın mikropları veya sinekleri olduklarından belirli şartlar altında birbirlerine dönüşebilirler. Ancak yine de onları birbirinden ayırt etmemizi sağlayan önemli farklılıkları, kendilerine has özellikleri vardır. Bunlar programımızı, politikamızı, taktiklerimizi ve mücadelemizi hatta yenilgi durumunda bu yenilginin derecesini ve tekrar ayağa kalkış süresini belirleyecek önemde farklılıklardır.
- “Neo-Bonapartizm” Rusya, Türkiye, Filipinler, Macaristan, Polonya, Hindistan gibi iktidarda olduğu veya güçlü bir eği-

lim, başlangıç halindeki bir süreç olarak ortaya çıktığı örneklerde “ön”,” engelleyici” ve “kurucu” biçimleri olan “klasik” türünden farklı olarak, yükselen sınıf mücadelesinin belirli bir “denge” durumundan veya temel sınıfların cılızlığından kaynaklı bir “boşluktan” doğmamıştır. Aynı şekilde, bazı açılardan onu “tatmin etme”, hatta bir ölçüde onun rolünü üstlenme gibi özellikleri olsa da yükselen bir faşist hareketin rejimle uzlaştırılması vb. “ara” ve “engelleyici” amaçları da içermez. Tarihsel anlamda “geçişsel” bir yönü olmakla birlikte basitçe bir “geçiş” rejimi değildir. Bu örneklerde (“neo-Bonapartizm”de) görülen, daha çok ekonomik-toplumsal bir krizin de etkisiyle siyasi sistemin hızlanan çürümesi, siyasi partilerin iflası, siyasal yapının çöküşü ve devlet yapısındaki dağılma, kamplaşma, çatışma ve mafyalaşmanın had safhaya ulaşmasıdır. Eski siyasi partiler, ağır ekonomik krizin çözümü için alınan neoliberal önlemlerin ve “yapısal reformların bedelini; siyaset sınıfının kirli ve karanlık işlerinin, yarattıkları derin hayal kırıklıklarının cezasını seçmen tabanlarını kaybederek ödemişlerdir. Kitlelerin, bu arada burjuvazinin ve krizin çökerttiği küçük burjuvazinin huzur ve istikrar talebi ve güçlü bir liderliğe ihtiyacı, parlamenter sistem içinde yeni ve “elleri temiz” bir parlamenter siyasi önderliğe yönelmelerine yol açmıştır. Ancak burjuvazi, ruhunun derinliklerinde (Bazen yüzeye çok yakındır!) böyle bir eğilim taşısada da bu yeni partiyi, “parlamenter demokrasiye” bir alternatif, “her an feshedilebileceğinin bilincindeki” bir parlamentoyu şantaj ve tehdit altında tutacak bir güç olarak desteklememiştir. Üstelik bu yeni iktidar, Türkiye örneğinde, (yarı) Bonapartist rejimin bütün belli başlı kurumları (ordu,

yargı, MGK vb.) tarafından lanetlenmiş bir gelenekten gelmektedir.

- Neoliberal dönemin eseri bu baskı rejimleri, yukarıda da işaret edildiği gibi, mücadele alanında yenilemeyen toplumsal sınıfların arasındaki bir dengeden değil, örgütlü işçi hareketinin bir önceki dönemdeki çok yönlü yenilgi ve gerilemelerinden; geleneksel işçi sınıfı partilerinin ihanet çizgisinin iflasla sonuçlanmasından; burjuvazinin ise neredeyse kesin zaferinden kaynaklıdır. Bu “yenilgi halinin” sürdürülmesinde öne çıkan, 12 Eylül’deki gibi askeri değil esas olarak kısıtlanan örgütsel ve ekonomik haklarla birlikte “ekonomik zor” yöntemidir. İşçi sınıfı toplumsal etkisini ideolojik-politik-örgütsel olarak kaybetmiş, burjuvazi ise bütün bu alanlarda uzunca bir süre için neredeyse tam bir “küresel” hegemonya sağlamıştır.
- Nispeten yeni zuhur eden, kimi zaman “güdümlü demokrasi”, “Putinizm” veya “otoriter” vb. adlarla anılmaya başlanan bu tür rejimlerde lider tipolojisi olarak, “devletlû” ve “tepeden” görüntülerin yerini daha bir “halk adamı”, mesela “maçoluk”, “Kasımpaşalılık”, “kabadayılık” türü görüntüler almaktadır. Bu lider tipi, eskilerden farklı olarak itibarlı bir general, yedi göbekten siyasetçi, her yanından kurtarıcılık fişkırın bir yüksek bürokrat, hatta bir “halk önderi” falan da değildir. Bunlar, bir bölümü çoğu zaman geniş bir çıkar çevresiyle derin ilişkilere sahip zengin işadamları, milyarderler, bir bölümü de memuriyeti veya eski “işleri” döneminde bu çevrelerle ilişki kurmuş, “oligarklarla” veya mali sermaye çevreleriyle özel bağlantıları olan, geçmişte pek tanınmayan veya yüksek mevkileri olmayan “nevzuhur” kimselerdir. Bu

kişiler, zaman zaman oynadıkları başarılı “halk adamı” veya doğrudan “halkçılık” rollerine rağmen burjuvaziyi çok daha doğrudan temsil ederler. Ayrıca kendileri zenginleşirken, çoğu “sonradan görme” çevrelerini de zenginleştirirler; varlıkları kendi varlığına bağlı geniş bir “suç ortakları” ağı yaratırlar. Yani çoğunluğu öyle generallere, oturaklı devlet adamlarına falan değil, daha çok şirket patronlarına ve CEO’larına benzerler; ancak otoriterlik ve azarlama konusunda paşalardan aşağı kalmazlar. Genel olarak “hepsine” kazandırsalar da büyük sermaye güçlerinin bazılarını daha çok kayırırken (siyasi destek şartıyla) bazılarını da epeyce hırpalatırlar; kendi burjuvazilerini yaratırlar! Ve elbette kendi medyalarını da.

- Medya, tepeden ve dış kontrol yoluyla değil, doğrudan satın alınıp sahiplenilir. Yani bu tür rejimlerde medyanın denetimi geçmiştekilerden farklı olarak sıkıyönetim, askeri-polisiye zor, tehdit ve kapatma yöntemlerinden çok ekonomik-mali yöntemlerle sağlanmaktadır. (Elbette “sopa” her zaman bir kenarda durmalıdır.) Burada satın alma, satın aldırma, hükümet yanlısı konsorsiyomlar, zengin yandaşlara kurdukları “para havuzları”, akrabaların doğrudan devreye sokulması, patronlar üzerinde mali denetimler yoluyla baskı kurulması gibi yollara başvurulmaktadır. Bu yolla mesela Türkiye ve Rusya’da medyanın tamamına yakını kontrol altına alınmıştır. (İtalya’da ise medyanın önemli bir bölümü zaten Başbakan Berlusconi’ye aitti!) Ancak bunların yetmediği durumlarda dirençli muhaliflere karşı polis zoruyla kapatma, hapis, mesela Rusya’da olduğu üzere cinayet gibi yöntemler devreye girer.
- Bu tür rejimlerde, yine Rusya örneğinde olduğu gibi, doğ-

rudan “oligarklarla” işbirliği yapan (Bunları gerektiğinde de tasfiye etmesini bilen); gerektiğinde sermayeyi tehdit edip cezalandıran, hatta bazen “müsadere” yoluna giden; mali sermaye ve onun çıkarlarıyla çok daha “doğrudan” ilişkili bir yapı söz konusudur. Burada, “iktidar ekseni”, sınıflar üstüne çıkmaktan ziyade, bariz ve doğrudan biçimde (öyle son tahlilde falan değil!) büyük burjuvazinin yararına, bir başkanın elinde toplanır.

- Ancak rejimin kitleleri mobilize etmekte kullandığı “halkçı” daha doğrusu soyut bir “millet” tapınmasına dayalı bir yönü de vardır. Rejim, bu yönüyle, (kapılarını araladığı) faşizmi andırır biçimde milliyetçiliğe ve başkanın yüceltilmesine dayalı, toplumu derinlemesine kontrol altına alabilecek kitlesel örgütlenmeler oluşturma eğilimindedir. Ülke ekonomilerinin neoliberal-serbest piyasacı karakterinden ötürü bu rejimlerin “hakçılıkları”, “sosyal devlet” değil, kitlelere dağıtılan ve yasal hak temeline dayanmayan yardım ve rüşvetler üzerinden yürütülür. Oysa “klasik” Bonapartizm ve faşizmin sahte de olsa, zorunlu olarak “sosyal devletçi” bir yönü vardır.
- Neo-Bonapartist rejimlerde toplum lidere bağlı çeşitli örgütlenmeler, “sivil toplum kuruluşları”, yardım ve “dini bütün hayırseverliğin” dışında başka yöntemlerle de denetlenir. Bütün burjuva devletleri, yüksek iletişim ve izleme teknolojilerini yaygın biçimde kullanarak her türlü muhalif faaliyeti çok sıkı biçimde kontrol etmektedir. Üstelik bunun gerekçesi “terörizm”dir. Bu gerekçe aynı zamanda gerektiğinde her türlü muhalefeti ve protestoyu “terörizm” kapsamına alarak kriminalize etme ve toplumsal planda gayrimeşru ilan etme imkânını da sağlamaktadır. Yani toplumsal muhalefeti terö-

rizmle özdeşleştirme yoluyla veya bir “güvenlik” sorunu haline getirerek, kendini “tehlike altında” hissettirilen toplum, rejimin etrafında kontrol altına alınmak istenmektedir. İyice genişletilen “terörizm” kavramı “demokrasi ve özgürlükler adına” demokratik siyasi alanın daraltılmasında ve yürütmenin güçlendirilmesinde kullanılmaktadır. Buna yine aynı bahaneyle “**liberal demokrasiler**” dahil, hemen her ülkede çıkarılan yeni güvenlik ve antiterör yasalarını da ekleyebiliriz. “Batı demokrasisinin” bağrında hızla gelişen “güvenlik devleti”, bürokrasinin ve bu arada güvenlik bürokrasisinin özerkleşmesinin kapısını aralamaktadır. Tekrar edecek olursak, “Bonapartist” özellikler ve eğilimler sadece geri ülkelerin “otoriter” rejimlerine has değildir.

- Dönemin çok önemli özelliklerinden biri de en “liberal demokratik” rejimlerde bile burjuvazinin çıkarlarının gerçekleşmesi önünde geciktirici rol oynayan “güçler ayrımı”, anayasa, yasalar vs. pürüzlerin aşılması amacıyla **yürütmenin güçlendirilmesi**, sıklıkla neredeyse tek güç olarak hükümünü icra etmesidir. Bu iş, “demokrasinin kontrol mekanizmaları”nın burjuvazinin çıkarlarının gerçekleşmesi önünde yavaşlatıcı bir engel oluşturması halinde, “eğip bükme”, satın alma, ekonomik baskı, kararnameler vb. yollarla da yapılmaktadır. Bunun için bazı ülkelerde ve kimi durumlarda çıplak zora da başvurulmaktadır. Çoğu eski siyasi sınıfın ve onun temsil ettiği sistemin iflasının ardından zuhur etmiş yeni, güçlü, zengin, karizmatik liderlerin ve onların her şeyi ellerinde tuttukları yönetim tarzının “Bonapartist” veya “Bonapartizan” özellikleri bundan kaynaklanmaktadır. Bu durum, sadece bilinen türden otoriter rejim örneklerinden (Mesela Rusya, Çin,

Türkiye, Macaristan, en son olarak Filipinler vb.) ile sınırlı değildir. Aynı özellikleri bir zamanların Thatcher İngilteresi, Berlusconi İtalyası vb'de de görebiliriz. Günümüzde ayrıca bir dizi Avrupa ülkesinde dünya krizinin yol açtığı koşullarda giderek güçlenip birer iktidar alternatifine dönüşen “aşırı sağ” parti ve hareketleri de bu bağlamda sayabiliriz.

- Neo-Bonapartizmin, bir diğer farkı, burjuva demokratik biçim ve kurumlarla baskı rejimlerinin özelliklerini bir arada barındırmasıdır. İktidara seçimle gelinir; iktidar seçim zaferleriyle sürdürülür. Bu seçimler, imkânlar açısından büyük eşitsizliklere dayanmasına ve zaman zaman hile karışmasına ve itirazlara rağmen genelde “kabul edilebilir” koşullarda yapılır. Ancak bu tür rejimlerde “otoriter” yönetim biçimi ve iktidarın gücü sayesinde alınan “yasal” önlemlerle yönetimin seçimleri kaybetmesi epeyce zorlaşır. “Yarı Bonapartist rejimlerde de böyle değil midir?” diye sorulabilir. Ancak yarı Bonapartizmin bir “kontrol rejimi” olmasına rağmen “neo-Bonapartizm” doğrudan bir iktidara dayanır. Yani böyle bir rejimde “seçimleri kazandık, hükümeti kurduk, ancak iktidar olamadık!” türü bir şikâyet yoktur. (Bak: Süleyman Demirel ve diğerleri...!) İktidarın bütün baskılarına ve yasal-fiili kısıtlama çabalarına karşın legalite sınırlarının görece genişliği, siyasi demokrasi alanında hak ve özgürlüklerin, sınıf esasına dayalı siyasi ve ekonomik örgütlenme ve basın özgürlüğünün, grev, direniş, gösteri vb. eylemlerin, önlerine pek çok yasal veya yasadışı engel ve kısıtlama getirilse de bütün tehlikelerine rağmen hâlâ kullanılabilir bir hak olarak mevcudiyetidir. İktisadi-mali baskı yolunun sıklıkla kullanılmasının veya yargının sıklıkla “hukuk dışı” yollara başvurmasının

başlıca nedeni, siyasi-yasal baskı imkânlarının hâlâ görece darlığıdır. Yine bu rejimde, (en azından bugünkü görünüm-lerinde) parlamento, belirli güce sahip muhalif partileriyle birlikte bir muhalefet ve direniş odağı olma gücü ve işlevine sahiptir. İktidar partisinin bütün kısıtlayıcı gücüne rağmen...

- Bunların Bonapartizmin diğer türleri gibi “geçici” karakterde olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu geçiciliğin süresi yine farklı Bonapartist rejim örneklerinde görüldüğü üzere güçler dengesine ve bu dengenin istikrar derecesine bağlı olacaktır. Sonuç itibariyle “neo-Bonapartist” rejimlerin, “eski rejimin” bazı çok önemli baskı araçlarına el koyup onları kullanıyor olsalar da temelde “düzen koruyucu” değil, “düzen kurucu” yönleri (Yeni Türkiye vs...) ağır basar. Gerçekte, geçici olarak “neo-Bonapartizm” olarak adlandırdığımız bu “siyasi model” bazı yönleriyle en klasığı de dahil (gerçek Bonaparte’lar dönemi) diğer Bonapartizm türlerinin bazı önemli özelliklerini taşısa da kendine has diğer özellikleriyle ayırt edilmeyi hak etmektedir. Zaten bizim için bu farkların saptanması, benzerliklerin tekrarından, pratik ve politik olarak çok daha büyük bir öneme sahiptir. Bonapartizmin çeşitli türleri arasındaki farklar, onlara karşı verilecek mücadelenin yolu, yordamı, imkânları ve taktikleri açısından önemlidir. Mesela geçmişte 12 Mart 1971 Bonapartist rejiminin özellikleriyle RTE’nin inşa etmeye çalıştığı türdeki Bonapartizm arasında hem biçim, hem nitelik, hem de mücadele taktikleri açısından farklar vardır. RTE ile Org. Memduh Tağmaç (12 Martın şefi) ve doğrudan bir askeri diktatörlüğün şefi Kenan Evren arasındaki farklar, rejimleri açısından arada bazı benzerlikler bulunsa da siyasi ve toplumsal olarak önemlidir.